

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת ח

דף ל"א

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

קושיות פשוטות

דף לא.

משנה, מאוכלי שום אסור בישראל ואסור בכותים

קשיא:

קשה, למה מקפידים הכותים לאכול שום בלילי שבתות, הא אכילת שום בליל שבת היא תקנת עזרא כמבואר בגמ' ב"ק (פב.), והכותים אינם נוהרים בדברי חכמים.

תירוץ:

התוס' יו"ט (למשניות, ד"ה מאוכלי שום) תירץ, שאע"פ שאין הכותים נוהרים בדברי חכמים, מ"מ כשראו שאיזו תקנה היא תקנה טובה לדעתם, הם מקבלים התקנה, ולפיכך קיבלו תקנת אכילת שום בלילי שבתות, כיון שראו שהיא תקנה טובה. [וע"ע בבית יוסף (יו"ד סי' רי"ז ד"ה הנדור מאוכלי) שהביא גירסא אחרת במשנה, דהנודר מאוכלי שום מותר בכותים, וביאר הטעם, מפני שאין מקפידים על תקנת עזרא].

גמ', מאי איריא כותים אפילו עובדי כוכבים נמי

קשיא:

קשה, מה היא קושיית הגמ', הא לכאורה אפשר לתרץ בפשיטות, שנכרים אינם נקראים 'מקיימי שבת' אפילו אם הם שובתים, שאין שבייתם נחשב 'מקיים שבת', שאינה מצוה אלא איסור, דגוי ששבת חייב מיתה כמבואר בגמ' סנהדרין (נח:).

תירוץ:

המנחת שלמה (ד"ה אילימא) תירץ, דחזינן מזה שאע"פ שגוי ששבת חייב מיתה, מ"מ נחשב שמקיים את השבת, ושני דברים נפרדים הם, שמצד אחד הנכרי קיים בזה הענין החשוב של שביית שבת, ואמנם מצד שני הרי הוא חייב מיתה, כיון שלא היה לו לשבות, ששביית שבת היא מצוה מיוחדת לבני ישראל. [וע"ע בספר מנחת משה (אות קמח) שתירץ באופן אחר].

משנה, שאיני נהנה לבני נח

קשיא:

קשה, הא לשון 'שאיני נהנה' הוא לשון שבועה ולא לשון נדר, שהוא לשון איסור גברא, שאסור לו לקבל הנאה מבני נח, ולכאורה הלשון צריך להיות 'שאיני נהנה', שהוא לשון נדר.

תירוץ:

התוס' ביבמות (עא. ד"ה שאני) כתבו, שאין דרך התנאים לדקדק בכך, ובאמת כוונת התנא היא למי שנודר בלשון 'שאיני נהנה'. [ועי' ברא"ש (פסקים, סי' יד) שגרס במשנה 'שאיני נהנה']. [וע"ע ברמב"ן בהלכות נדרים (ה: מדפי הרי"ף) שתירץ באופן אחר].

משנה, שאיני נהנה לזרע אברהם

קשיא:

קשה, למה שינה התנא את הלשון, שבמשנה הקודמת הלשון הוא 'לבני נח, ואילו במשנה זו הלשון הוא 'לזרע' אברהם.

תירוץ:

הנדרי זריזין (ד"ה משנה) תירץ, שאם הנדור אומר בלשון 'בני אברהם, הרי הוא נאסר אף בבני ישמעאל ובבני עשו, ורק אם אומר בלשון 'זרע' אברהם הוא נאסר רק בבני ישראל, מהטעם המבואר בגמ', דכתיב 'כי ביצחק יקרא לך זרע', והיינו דרך בני יצחק נקראים 'זרע' אברהם, אבל גם בני ישמעאל ובני עשו נקראים 'בני אברהם'.

גמ', אלא קסבר הנאת לוקח היא

קשיא:

קשה, מדוע נחשבת מכירה הנאה ללוקח יותר מלמוכר [לפי הס"ד דגמ' דשמואל מיירי בזבינא מיצעא, ולא בזבינא חריפא כמסקנת הגמ']. [ועי' בבבא מציעא (פ"ג ה"ב) דאמר ר' יוחנן, דאין ללוקח לזרע אברהם].

תירוץ:

השיטמ"ק (ד"ה אלמא) הביא בשם הרי"ף לבאר, שהלוקח נהנה מן המכר משום ששוב אין יכול לוקח אחר להקדימו, משא"כ המוכר אינו נהנה מן המכר, דלא איכפת ליה אם יבוא אחר ויקדים ללוקח זה, שהמוכר רוצה למכור ללוקח אחר כמו שרוצה למכור ללוקח זה. [ועי' בתוס' רי"ד ד"ה אלמא) שביאר באופן אחר].

דף לא:

גמ', תניא כוותיה דשמואל

קושיא:

קשה, היאך מוכח מברייטא כשמואל, הא בציור דברייטא שפיר מובן שהלוקח נהנה מן המכר, משום שחמיו יחזיק לו טובה על כך שמחזר לשגר לו כלים, ולא דמי לסתם לוקח, שאין לו הנאה זו.

תירוץ:

הנדרי זריזין (ד"ה תניא) תירץ, שכיון שהלוקח משלם עבור טובת הנאה זו שיחזיקו לו טובה, כמבואר בברייטא, ממילא לא נחשב הנאה אצלו יותר מסתם מכר, שהרי גם בסתם מכר הלוקח מקבל חפץ ומשלם עבורו, וכמו כן כאן, הלוקח מקבל הנאה ומשלם עבורו.

גמ', ואם לאו אני נותן לך לפי טובת הנאה שבהן

קושיא:

קשה, למה לא נחשב ריבית אם משלם למוכר לפי טובת הנאה אף אם לא יקבל חמיו ולא יקחנו מן המוכר, שהרי נמצא שהוא מחזיר למוכר את החפץ עם תוספת תשלומין.

תירוץ:

בשיטמ"ק (ד"ה לשגרן) ובתוס' ישנים (ד"ה מתני') תירצו, שמצוי שיפחת החפץ קצת כשבודקים אותו בבית חמיו, והלוקח משלם בשביל אותו פחת. [ועי' במנחת שלמה (ד"ה הלוקח) שהעיר, שדבר זה נוגע להלכה למעשה, בבעל חנות לבגדים (clothes store) ששואל לחבירו איזה בגד, ולאחר זמן השואל מחזיר לו את הבגד עם קצת תשלום, ולפי הנ"ל יוצא, שאם לא נפחת הבגד כלל מחמת השימוש, הרי זה ריבית].

משנה, שאיני נחנה למולים אסור בערלי ישראל

קושיא:

קשה, מאי שנא דגבי 'מולים' אמרי' ששם זה כולל גם מי שמצווה ואינו עושה, ואילו גבי 'עולי ירושלים' מבואר בגמ' לעיל (לא). ששם זה כולל רק מי שהוא מצווה ועושה, ולא כותים שהם מצווים ואינם עושים.

תירוץ:

המשנה למלך (הל' מלכים פ"י ה"ז ד"ה והנראה) תירץ, דערל ישראל הנזכר במשנה היינו מי שנאנס במצות מילה, כגון שמתו אחיו מחמת מילה, ואיש כזה מקרי שפיר 'מצווה ועושה'. [וע"ע בשלמי נדרים (למפרש ד"ה ערלי ישראל) שהביא בשם ספר עצי לבונה לתרץ באופן אחר]. [וע"ע בדברינו בעומק הדף].

משנה, ראב"ע אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה רשעים שנאמר כי כל הגוים ערלים

קושיא:

קשה, היאך רואה ראב"ע מפסוק זה שהערלה היא מאוסה, הרי אפשר שכוונת הפסוק היא כפשוטו, שהגויים הם במציאות ערלים, כיון שאינם נימולים.

תירוץ:

המהרש"א (ד"ה ר' אלעזר) ביאר, שפסוק זה קאי אף על המולים שבין הגויים, שגם הם נקראים ערלים לגנאי. [וע"ע בשיטמ"ק (וזה לשון הרי"ף) שהביא בשם הרי"ף לבאר באופן אחר].

משנה, ר' נחמיה אומר גדולה מילה שדוחה את הנגעים

קושיא:

קשה, למה נחשב דין זה שמילה דוחה את הנגעים כמעלה מיוחדת במילה, הא כבר אמר ר' יוסי שמילה דוחה את השבת, ושבת חמורה יותר מנגעים, שהרי עונשה במיתה.

תירוץ:

המהרש"א (ד"ה ר' נחמיה) תירץ, דר' נחמיה קאי על מילה שלא בזמנה, שאינה דוחה את השבת, וכונתו, שאף מילה כזו היא גדולה, שהיא דוחה את הנגעים, אבל ר' יוסי קאי על מילה בזמנה, ולכן נקט שגדולה מילה שדוחה את השבת, שזה חמור יותר מנגעים. [וע"ע בחי' חתם סופר (ד"ה וביום) ובתוס' יו"ט (למשניות, ד"ה ר' נחמיה) שתירצו בדרכים אחרים].

דף לא

תוכן

- א. אם יש להוכיח מסוגיין דהאבות היו בכלל בני ישראל
- ב. מנא לן דבני יעקב מיקרו זרע אברהם ולא בני עשו
- ג. אם מי שלא מל במזיד נקרא ערל
- ד. אמאי נתחייב משה רבינו מיתה משום שנתרשל במצות מילה

(א) אם יש להוכיח מסוגיין דהאבות היו בכלל בני ישראל

- א. **משנה:** מובא במשנה, הנודר מ'בני נח' מותר בישראל ואסור בעובדי כוכבים. ובגמ' מקשה, 'וישראל מי נפיק מכלל בני נח'. ומתרת הגמ', 'כיון דאיקדש אברהם איתקרו על שמיה'. ובאר הר"ן (ד"ה קונם), דאע"ג דישאל נמי בני נח נינהו, כיון דיתקדש אברהם אבינו איקרו על שמיה ולא על שם נח.
- ב. **ראיית האחרונים:** בספר זרעו של אברהם (ד"ה כיון דאיתקדש) כתב, דמוכח מכאן, שדין האבות לא היה כמו בני נח, אלא כמו בני ישראל, שהרי האבות באו אחר שכבר נתקדש אברהם, ומבואר בסוגיין דאחר דנתקדש אברהם שוב לא נקראו זרעו 'בני נח'. וכן היא דעת הרמב"ן על התורה (ויקרא כד, י), שהאבות היו בכלל בני ישראל, ולא בכלל בני נח. אולם יש חולקים על הרמב"ן בזה כמו שיתבאר, וא"כ קשה על החולקים מהגמ' בסוגיין.
- ג. **דעת החולקים:** דברי הרמב"ן הנ"ל אינם מוסכמים לכו"ע, שהרמב"ן עצמו הביא שרבותינו הצרפתים סוברים שהאבות היו נידונים כמו בני נח, ולא כמו בני ישראל. וכן מבואר ברש"י בכמה מקומות, שבמסכת ע"ז (ג. ד"ה נמרוד) כתב, שאברהם היה בן נח כיון שהיה קודם מתן תורה. ובמסכת סנהדרין (נט. ד"ה ואלבא) כתב, שבני יעקב היו בני נח כיון שהיו קודם מתן תורה. וכבר האריך המשנה למלך לחקור בזה בספרו פרשת דרכים (דרוש א).
- ד. **סתירה בגמ':** בשיטמ"ק (ד"ה כיון דאיתקדש) הביא בשם הרי"ף להקשות סתירה בזה בין סוגיות הגמ', שבגמ' בסוגיין מבואר שמזמן שנתקדש אברהם אבינו נקראו זרעו על שמו ולא על שם נח, ואילו בגמ' חולין (צא). משמע, דכלל ישראל נקראו על שם נח עד זמן מתן תורה. והניח בצ"ע.
- ה. **תירוץ נפלא:** הרב המגיה על השיטמ"ק (מוה"ק, אות 538) תירץ הכל באופן נפלא, שיש לומר שבאמת עד זמן מתן תורה כלל ישראל היו נחשבים בני נח, ולא נקראו על שם אברהם, כדמשמע בגמ' חולין, וכדעת רש"י ורבותינו הצרפתים, וכוונת הגמ' בסוגיין היא, שבזמן שנתקדשו כלל ישראל במתן תורה, גם אברהם אבינו עצמו איתקדש למפרע כחלק מכלל ישראל, ולפיכך מאותה שעה נקראו בני ישראל על שם אברהם, כיון שמאז גם הוא איתקדש.

(ב) מנא לן דבני יעקב מיקרו זרע אברהם ולא בני עשו

- א. **משנה:** מובא במשנה, הנודר מ'זרע אברהם' אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים. ובגמ' מקשה, למה לא מיקרו גם בני עשו 'זרע אברהם', שהרי גם עשו היה מבני בניו של אברהם אבינו. ומתרת הגמ', 'ביצחק ולא כל יצחק'. והיינו, שהקב"ה אמר לאברהם 'כי ביצחק יקרא לך זרע' (בראשית כא, יב), ומשמע מלשון 'ביצחק' דרק מקצת זרעו של יצחק יקרא בשם 'זרע אברהם', ולא כל זרעו של יצחק, לאפוקי בני עשו.
- ב. **דברי הרמב"ם:** מכאן תמהו האחרונים על דברי הרמב"ם (נדרים פ"ט הכ"א), שהוסיף עוד מקור דרך בני יעקב מיקרו 'זרע אברהם' ולא בני עשו, מדאמר יצחק ליעקב 'ויתן לך את ברכת אברהם' (בראשית כח, ד). וכעין זה כתב הרמב"ם בהל' מילה (מלכים פ"י ה"ז), דרק זרעו של יעקב נצטוו במילה, ולא זרעו של עשו, משום שרק יעקב קיבל את ברכתו של אברהם אבינו.
- ג. **קושיית האחרונים:** הלחם משנה (שם ד"ה והרי) הביא בשם המהרצ"ח להקשות, למה הוצרך הרמב"ם להוסיף עוד מקור, ולא מספיק לו במקור הגמ' דדרשינן מ'ביצחק' ולא כל יצחק. וכן הקשו בספר כינוי נדרים (סי' ריז סעי' מ ד"ה ובה), ובחי' הגרי"ז על התורה (פרשת תולדות ד"ה ויקרא). [ועיי"ש בספר כינוי נדרים תירוץ נפלא].
- ד. **תירוץ של הלחם משנה:** הלחם משנה (שם) תירץ, דבעינן ב' מקורות, שמדרשת הגמ' 'ביצחק ולא כל יצחק' מבואר שרק מקצת זרעו של יצחק יקרא בשם 'זרע אברהם', ואמנם אחת לא נתבאר מי הוא העיקר, יעקב או עשו, לפיכך הוצרך הרמב"ם להוסיף עוד מקור, 'ויתן לך את ברכת אברהם', שמזה מבואר שבני יעקב הם עיקר זרעו של אברהם, ולא בני עשו. וכן הביא הגרי"ז (שם) בשם אביו הגר"ח ליישב דברי הרמב"ם.
- ה. **הוספת הגרי"ז:** הגרי"ז (שם) הוסיף, שמתחילה כשאמר הקב"ה לאברהם 'כי ביצחק יקרא לך זרע', ודרשי' ביצחק ולא כל יצחק, באמת הדבר היה תלוי ועומד, מי יהיה הזרע העיקר של אברהם אבינו, יעקב או עשו, ורק לבסוף, כשבחר יעקב בדרך הטוב, וממילא נתנה לו ברכת אברהם, אז הוכרע שיעקב הוא הזרע העיקר של אברהם, ולא עשו. [וע"ע בירושלמי (נדרים פ"ג ה"ח) שהביא עוד מקור דבני יעקב הם עיקר זרע אברהם ולא בני עשו].

ג) אם מי שלא מל במזיד נקרא ערל

- א. **משנה:** מובא במשנה, הנודר מן 'ערלים' מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם, והנודר מן 'מולים' אסור בערלי ישראל ומותר במולי עכו"ם. ומבאר המשנה, דגויים נקראים לעולם בשם 'ערלים', כדכתיב (ירמיהו ט, כה) 'כי כל הגוים ערלים'. ואמנם לא נתבאר למה ערלי ישראל נקראים בשם 'מולים' ולא בשם 'ערלים'.
- ב. **שיטת הריטב"א:** הריטב"א (ד"ה קונם) פירש רישא דמתני', שהנודר מן הערלים מותר בערלי ישראל, דהיינו במי שלא נימול מפני שמתו אחיו מחמת המילה, וסכנה למולו, ונמצא שהוא נאנס ממצות מילה, ולכן לא מקרי ערל. וכ"כ השיטמ"ק (ד"ה מותר) בשם הרא"ם, וביאר, דלא מקרי ערל משום שנקרא 'מולי לב', כיון שרוצה למול אלא שנאנס. והוסיף הרא"ם, שלפי"ז מי שבמזיד לא מל שפיר מקרי ערל, ונכלל בנדר מן הערלים.
- ג. **שיטת החולקים:** אולם בחי' רעק"א (ע"ז כז.) כתב לדייק מדברי התוס' (שם), שגם מי שלא מל במזיד לא מקרי ערל. וכן משמע ברמב"ם (הל' נדרים פ"ט הכ"ב), שכתב, שהנודר מן הערלים מותר בערלי ישראל, משום שכוונת הנודר היא למי שאינו מצווה על המילה, ולא למי שלא קיים המצוה. [וע"ע ברעק"א לשו"ע (יו"ד סי' ריז סעי' מא) שהביא עוד שיטה בשם הפר"ח, שאם לדוקא מי שלא מל כדי להכעיס מקרי ערל].
- ד. **דברי המפרש:** המפרש (ד"ה ערלי ישראל) פירש בסיפא דמתני', גבי הנודר מן המולים אסור בערלי ישראל, דהיינו כגון שמתו אחיו מחמת המילה. וכפשוטו משמע דס"ל כמו הריטב"א והרא"ם. אולם המשנה למלך (הל' מלכים פ"י ה"ז ד"ה והנראה) כתב שיש לחלק בין סיפא דמתני', שהמפרש סובר דקאי דוקא על האונס ולא על המומר, לבין רישא דמתני', גבי הנודר מן הערלים, ד"ל דמודה המפרש לדעת התוס', דקאי גם על המומר.
- ה. **ביאורו של החתם סופר:** בחי' חת"ס (ד"ה קונם) ביאר סברת המפרש [לדעת המשנ"ל], דמי שלא מל במזיד 'יצא מכלל מהול ולכלל ערל לא בא'. ונמצא, שמי שנודר מן הערלים מותר במומר למילה, משום דלא מקרי ערל, ואמנם גם מי שנודר מן המולים מותר במומר למילה, משום דגם לא מקרי מהול. [וע"ע בפתחי תשובה (יו"ד סי' ריז ס"ק י) שהביא בשם ספר באר יעקב, שמומר למילה נחשב ספק ערל, ומספק צריך להחמיר].

ד) אמאי נתחייב משה רבינו מיתה משום שנתרשל במצות מילה

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה מברייטא בשם ר' יהושע בן קרחה, שאנו רואים את הגדלות של מצות מילה מזה שנתחייב משה רבינו מיתה בזמן שנתרשל במילת בנו כשירד למצרים ונתעסק במלון תחילה, וכל זכויותיו של משה לא עמדו לו להצילו ממיתה.
- ב. **קושיית המהרש"א:** המהרש"א (ח"א, ד"ה לא עמדו) הקשה, למה נתחייב משה רבינו מיתה על כך שנתרשל במילת בנו, הלא רק הערל עצמו חייב כרת על ביטול מצות מילה, אבל האב עובר רק בביטול עשה, אבל אינו חייב כרת. והביא המהרש"א ב' תירוצים לקושיא זו בשם הפענח רזא (לרבינו יצחק הלוי, מגדולי הראשונים). [ועי' בפרדס יוסף (שמות ד, כד) שהביא דברי המהרש"א, אך כתב, שלא מצא היכן כתב כן הפענח רזא].
- ג. **תירוץ א':** בתירוץ הראשון כתב המהרש"א, שאין הכי נמי, מדינא לא נתחייב משה רבינו מיתה, אלא שכידיע הקב"ה מדקדק עם אוהביו כחוט השערה, ולכן החמיר הקב"ה על משה רבינו יתר מן הדין. וכן תירץ רבינו חיים פלטיאל (מגדולי הראשונים) בפירושו על התורה (שמות ד, כד). [ועי' בספר אברהם את עיניו (להג"ר אברהם פאלאג'י, ד"ה ר' יהושע) שהקשה, א"כ היאך מוכח מכאן דגדולה מצות מילה, הא מדינא לא נתחייב משה במיתה].
- ד. **תירוץ ב':** עוד תירץ המהרש"א, שמשה רבינו נתחייב מיתה על כך שנתרשל במילת בנו, משום שדינו היה כבני נח, ולא כבני ישראל, והרי בני נח חייבים מיתה אם יעברו על שום אחד מן המצוות שהם מצווים בה, כמבואר בגמ' סנהדרין (נח:), וכיון שבני אברהם מצווים על המילה אף קודם מתן תורה, ומשה רבינו דינו כבני נח, ממילא נתחייב משה רבינו במיתה על ביטול מצותו למול את בניו.
- ה. **קושיית החבצלת השרון:** בספר חבצלת השרון (שמות, עמ' סט) הקשה על התירוץ השני, הלא אף אותם בני נח שהם מצווים על מצות מילה אין חייבים מיתה על ביטול המצוה, שהרי מבואר ברמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"ח) שבני קטורה [זרעו של אברהם אבינו שנולדו אחר ישמעאל] חייבים במצות מילה, אך אין חייבים עליה מיתה. [והוסיף הרמב"ם, שלכן בזמנינו בני ישמעאל מצווים במילה, כיון שנתערבו בני ישמעאל עם בני קטורה].

הלכות הדף

דף לא

בענין מילת גרים

המשנה מביאה כמה גדולה ענין של מילה בכמה ראיות ואחד מהם מאברהם אבינו ש"גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל". ובעיקר מילת אברהם אבינו, יש דיון אם היתה מעשה מצוה בעלמא של מילה או שהיה באמת מילת גרות. דעת החזו"א (גליונות על חידושי הגר"ח מילה א' י') שמילת אברהם אבינו היה רק מצות מילה גרידה ולא מצות מילה של גירות, וז"ל "נראה שהיא מצוה מיוחדת על האדון זולת הגירות והרי אברהם אבינו הוזהר למול יליד ביתו ומקנת כספו ועדיין לא נהוג גירות". וכן באמת משמעות תוס' (שבת קלה:): והרמב"ן על התורה (אמור כד' י') בשם רבותינו הצרפתים.

אכן משמעות הרמב"ן עצמו שם היא, שמעשה מילה של אברהם היה בגדר מילת גירות, וז"ל "כי מעת שבה אברהם אבינו בברית מילה היו ישראל ובגוים לא יתחשבו". ועי' בריטב"א (כתובות יא.) שמשמע שמילת אברהם אבינו היה קצת כמילת גירות, וז"ל "ותו דאלו זרע אברהם כבר נצטוו על המילה ולהכניסם מקטנותם בבריתו ואין זה [גירות של מתן תורה שהיה בו קטנים] אלא גמר גרות".

ולכאור' הפשט במשנה דידן תלוי בב' מהלכים הנ"ל, שלפי השיטות שלא היה מעשה גירות צ"ל שהשלימות של אברהם בא ע"י המצוה בלבד, אכן לפי השיטות שהיה גירות מובן יותר לכאור' שלא היה בן ישראל עד המילה ולכן לא היה שלם.

ולענין מצות מילה של גירות, יש כמה וכמה נידונים, ונעיין בכמה מהם. פשוט הוא שקבלת עול מצות של גירות צריך בית דין, אכן יש דיון בהפוסקים לענין מילת גירות. דעת הב"ח (יו"ד רסח) בדעת הרבמ"ם היא דאין המילה צריכה להיות בפני ג'. אכן דעת הבית יוסף (שם) שלא כדבריו, אלא גם המילה צריכה להיות בפני שלשה. ולהלכה דעת השו"ע (שם סעי' ג) היא כדבריו בבית יוסף עכ"פ לכתחילה, וז"ל "כל ענייני הגר בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה צריך שיהיו בשלשה הכשרים וביום, ומיהו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני שנים כו' הוי גר ומותר בישראלית, חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינו ביום ובשלשה, ולהרי"ף והרמב"ם אפילו בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה מעכב".

עוד יש דיון לענין מילת גר בזמן הזה, אם מותר לעשות המילה בהרדמה כללי (general anesthesia) אם לאו. ביביע אומר (יו"ד ח"ה סי' כב) מתיר לעשות אפילו ע"י הרדמה כללית, שלא כדעת השרידי אש (ח"ג סי' צו) שסובר שכיון שצריך דעת ולשמה למילת גרות אסור לעשות ע"י הרדמה כללי, וז"ל "ודאי שאסור להרדימו בסם שינה שהרי ע"י המילה הוא נכנס לקדושת ישראל ואם הוא ישן בשעת המילה מי מכניסו לקדושת ישראל". אכן גם לדעתו מותר לעשות הרדמה מקומית (topical anesthesia) וכן נקט בתשובות והנהגות (ח"א סי' תקצ). אולם שיטת האמרי יוסר (ח"ב סי' קמ) היא שצריך צער במעשה המילה ולכן אסור אפילו בהרדמה מקומית.

עוד דנו הפוסקים לענין גוי שא"א למולו מחמת חולי וכדומה, אם יכול לגייר בלא מילה. דהנה כתב התוס' (יבמות מו:) שמי שאין לו גיד יכול לגיירו כאשר, ואא"כ אפשר לומר דה"ה במי שא"א למולו, אולם לדינא אין זה דעת גדולי אחרונים, אלא נקטו שבמצב כזה א"א להתגייר, ע' באחיעזר (ח"ד סי' מה), זכר יצחק (סי' ג) והר צבי (יו"ד סי' רכ).

דף לא

בענין אי יש היתר של וחי בהם בבני נח
[ובענין המתנת משה במילת בנו]

תמצית הסוגיא:

בגמ' מבואר דלר' יוסי משה רבינו לא נתרשל מן המילה, ורק אמר דאם אמול ואצא מיד הרי סכנה היא ושפיר לא מל בנו והלך למצרים, ורק נענש דכשבא מן הדרך היה לו למולו מיד והוא נתעסק במלון תחילה וע"ז נענש.

והרא"ם הקשה קושיא מפורסמת [שהרבה דיברו ע"ז] דמצות 'וחי בהם' נאמרה לישראל במתן תורה שלא יביאו עצמם לידי סכנת נפשות ע"י קיום המצות, וא"כ עכו"ם וכן בני ישראל קודם מתן תורה שלא נצטוו עדיין בהך מצוה של 'וחי בהם' א"כ היו מחוייבים להכנס לספק סכנה כדי לקיים מצוות שחייבים בהם.

ועפ"י תמה איך הותר למשה רבינו להמתין מלמול בנו משום ספק סכנה, הרי באותה שעה עדיין לא נצטוו על וחי בהם, ואז חיוב המצוה הוא גם באופן של סכנה.

ומהרש"א כאן הביא דבריו, ותי' דבודאי אין עכו"ם חייב למסור עצמו למיתה בשביל מצותיו, והא דצריכין וחי בהם הוא רק בישראל דנצטוו על קידוש ה' בג' חמורות ולכן צריכין וחי בהם שלא נלמוד מהם, אבל עכו"ם דלא נצטוו על שום עבירה ליהרג בהם, אז בלי וחי בהם אינן חייבין למסור נפשם למיתה [ודבריו מיוסדים על תוס' בסנהדרין ע"ש].

ב. אמנם יש תמיה עצומה שהעירו הפרשת דרכים ובחידושי ר' שלמה ועוד, דכל הקושיא מופרך דהרי משה עצמו נצטוו על מילת בנו, אבל הרי הסכנה הוא להבן עצמו, וא"כ וכי בשביל מצות עצמו יכניס בנו לסכנה, הרי זה דומה להורג בנו כדי לקיים מצוה ואינו דומה לעושה מצוה בסכנת עצמו. ולכן כתבו דכל הקושיא לק"מ דאפילו אי בני נח חייבין למסור נפשם לקיום המצות מ"מ אסור להכניס בנו לסכנה בשביל מצות עצמו. והוא באמת תמיה על המזרחי ומהרש"א וצריכין ליישב.

ג. בחבצלת השרון הביא תי' נפלא, דשאלה זו תלויה ועומדת על מי מוטל מצות מילת הבן, דאי חיובו על האב שפיר אין מקום להתחלת הקושיא [ובאמת כך נקט הריב"ש כמובא בברכת שמואל בקידושין דהחיוב מוטל על האב], אבל אי עיקר מצות המילה מוטל על הבן ורק דהתורה הטילה על האב לעשותו בשבילו, אז מיושב דברי המזרחי ומהרש"א דבין המצוה ובין הסכנה הוא על הבן.

ואגב ע"ש שהביא חקירה נפלאה עפ"י הנ"ל במי שיש לו בן סומא, האם האב חייב למולו לר' יהודה דהא סומא נפטר מכל המצות, וא"כ כפשוטו הדבר תלוי דאי הוי חיובו של האב הרי האב הוא חייב במצות, אבל אי האב צריך לקיים מצות הבן בשביל הבן הרי אין הבן מצווה בכלום כיון דהוא סומא ודו"ק.

תמצית מראי מקומות

א. גמ' דף לא:

אמול ואצא סכנה היא שנאמר ויהי ביום השלישי וכו'.

ב. ר' אליהו מזרחי [רא"ם] שמות ד' כ"ד.

הקשה דעכו"ם וכן ישראל קודם מתן תורה לא היה להם דין וחי בהם, וא"כ מה לי דיהא סכנה למול בנו הא אכתי היה חייב במצוה זו. ותני' דכדאי לעבור על מצוה זו שיחיה ויקיים הרבה מצות [על דרך חלל שבת אחת וכו'].

ג. מהרש"א.

תני' דעכו"ם אינן חייבין למסור עצמן למיתה בשביל מצות שלהן.

ד. גור אריה למהר"ל, עה"ת שם.

ג"כ ביאר כנ"ל דוחי בהם אינו דוקא לאחר מתן תורה, אלא גילוי מסברא דאינו מן הדין לסכן חייו בשביל מצות.

ה. חידושי חת"ס בסוגיין.

תני' קושיא הנ"ל דכאן שהסכנה להולד לא אמרינן שיהא מותר להאב לעשות מצוה כשהסכנה בהולד.

ו. פרשת דרכים דרוש שני

אמנם בפרשת דרכים תמה דכל הקושיא תמוה, דהא הסכנה הוא להולד ואיך נימא למשה להרוג בנו כדי לקיים מצות מילה דידיה [דאינו רק תני' להקושיא, אלא תמיה על כל עיקר הקושיא].

ז. חידושי ר' שלמה, נדרים.

העיר כנ"ל ג"כ.

ח. רש"י חולין דף מז:

אמנם ברש"י משמע כהמזרחי, שכתב דצריכין להמתין בולד שהוא בסכנה, משום דאין לך דבר שעומד בפני פקו"נ אלא ג' חמורות, הא להנ"ל גם בלא"ה הרי אין להכניס התינוק בסכנה מחמת חיוב מסירת נפש של האב [וא"כ אפילו אי דינו ביהרוג ואל יעבור לא יוכל לעשות המילה במקום סכנה, כיון דהסכנה להולד].

ט. חמדת ישראל אות מ"ה [להפלוצקר גאון].

תני' דהחיוב מילה הוא על הבן ולא על האב, והוכיח כן מעוד דוכתי, ולכן שפיר כתב רש"י דהדבר תלוי אי חייב למסור

שהטילה תורה על האב, ועכ"פ מבואר כהפרשת דרכים וכו'. אמנם מרש"י בחולין שפיר משמע כהחמדת ישראל.

יא. חבצלת השרון פ' שמות.

הביא כל הנ"ל בטוב טעם, ועוד הביא הנ"מ בקטן סומא אי חייב במילה, וכתב שתלוי בהנ"ל אי החיוב על האב או על הבן.

נפשו, כיון דהבן עצמו חייב במילה ויצטרך ליכנס לסכנה לקיים חיובו. [אולם אין זה פשוט דהחיוב על הבן, ועיין בריב"ש המובא בברכ"ש דלהלן דנקט דלא כז].

י. ברכת שמואל קידושין סי' י"ח.

הביא מהריב"ש שמחלק בין מילה ופדיון הבן, דחיוב מילה הוא על האב [דלא כהנ"ל], וחיוב פדיון הבן הוא על הבן

כה וּתִתֶּנָּה צִפְרָה צָר וּתְכַרֵּת אֶת־עֲרֹלֹת בְּנֶהּ וּתִתֶּנָּה
לְרַגְלָיו וּתֹאמַר כִּי חָתַן דָּמִים אַתָּה לִי: כו וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אִזָּ
אִמָּהּ חָתַן דָּמִים לְמוֹלֹת:

רש"י

ירכיו, וחוזר וצולעו מרגליו ועד אותו מקום, הצניח לפורה שצציל המילה הוא: (כה) ותגע לרגליו השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר על צנה: כי חתן דמים אתה לי אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך, הורג אישי אתה לי: (כו) וירף המלאך ממנו. אז הצניח שעל המילה צא להורגו: אמרה חתן דמים למולת חתני היה נרצח על דבר המילה: למולת על דבר המולות. שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על, כמו (שמות יד ג): ואמר פרעה

רא"ם

ומפני מה נענש, שנתעסק במלון תחלה.

כדתניא בפרק רביעי דנדרים⁵³. ותימה, דמהכא משמע שכוונתו היתה למול את בנו מיד אחר עסק המלון, ואפילו הכי נענש מפני שהקדים עסק המלון לעסק המילה, ומרישא דברייתא דקתני: "חס ושלום לא נתרשל, אלא אמר: אם אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים" כו', משמע שהיתה כוונתו שלא למול אותו אלא אחר שילך במצרים, וקשיא רישא אסיפא. ושמא יש לומר, דהכי קאמר: אחר שלא היה אפשר שימול קודם שילך במצרים, דבין כך ובין כך איכא מכשול בדבר, למה נענש על שלא מל. והשיב ואמר: מפני שנתעסק במלון תחלה, וכבר היה קרוב למצרים ויכול היה למול ולהביאו למצרים בלא סכנה. ובשביל שנתעסק במלון תחלה והניח המילה שתהיה באחרונה, בלכתו למצרים, נענש. וכן פירש הרב רבי אליעזר ממין בפירוש נדרים⁵⁴ גם בפירוש מפרש אחר לא נזכר שמו⁵⁵.

אך קשה, היאך התיר לעבור על מצות עשה דמילה משום סכנת הולד והלא עדיין לא נתנה התורה, דכתיב בה⁵⁶ יוחי בהם — ולא שימות בהם" עד שיתיר במקום סכנה⁵⁷, ואף על פי שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה, כדאיתא ביומא⁵⁸, דנפקא לן מ"וישמור משמרת" — אפילו ערובי תבשילין, ומסתמא מסר אותה לבניו אחריו, כמו שדרשו גבי⁵⁹ "וירא את העגלות" שרמז לו שהיה עוסק בפרשת עגלה ערופה כשפירש הימנו, הוה מצי⁶⁰ להחמיר על עצמו לקיים גם המצות שאינן מכלל שבע מצות שנצטוו בהן בני נח, אף על פי שעדיין לא נצטוו בהן, אבל להתיר המילה שנצטוו עליה במקום סכנה, שעדיין לא נתנה התורה להתיר במקום סכנה, מי מצי להקל⁶¹. ושמא יש לומר, דהאי קולא, קולא דאתיא לידי חומרא הוא, שיותר טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה, שיקיים כל המצות, ממה שיקיים מצוה אחת ויבטל כל המצות⁶².

57. יומא כח: על בראשית כו, ה. 58. בראשית מה, כו ובכרשי שם. 59. בורע יצחק גרס: הני מילי. 60. עיין בשדה הארץ שהעיר מדברי רבינו בבראשית לו, ב ושם לח, טו. 61. הקשה באמרי שפר, דאם כן מה הצורך בפסוק יוחי בהם. ותירץ שיחיי מלמד, שעל מצוות מסוימות יהרג ולא יעבור. ביפה תואר תירץ, שהפסוק מדבר על קום עשה, והסברה במבטל בשב ואל תעשה. בתועיר [קראבליון] כתב, שהחדוש

53. וכן הוא ברין שלפנינו. ועיין במהרש"א נדרים לא: ד"ה אמול. 54. פירוש למסכת נדרים המיוחס לרש"י. 55. ויקרא יח, ה ויומא פה: 56. הקשה במהרש"א [נדרים לב.], דמהיכא תיתי שיהרג עבור מצות מילה, ודבר בן נח אפילו אנטהו בפרהסיה על ע"ז ג"ע ושפיכות דמים אינו חייב למסור עצמו. ובפרשת דרכים [דרוש ב] הקשה, דאף אם חייב בן נח ליהרג, אבל אינו רשאי להכניס עצמו לסכנה וכל שכן שיסכן את זולתו. ועיין נחלת יעקב.

(דף 9 לא ע"ב - לב ע"א)

ויעוצו וגו' שסיים בזהו קרא אל תחחר אך להרע שאמר לו הקב"ה הנה מלך וגו' להורגם כן
לא לחנם בוא להורגך אלא ציוו עלי בוא שאל תחחר להרע לעשות רע בתהשלות מילת נבך:
ויש אומרים דחייבה הרגו. מה שיש ללקדק בזה מההיא דפרק קמח דנבא בתרא (ע)
שאמרו שם אף כופה חימה אינו כופה ע"ש בתוספות: **היבמה אין י' וגו'** פ"ה בישיבה
חימה אין לו מי יחנני שמיר וסית בנחלתמה אפסעה בה איתנה יחד ופי' לפי דקדש דהכא חימה
אין לו שהרגו משה מי יחנני אם היה לו חימה שלא הרגו משה הייתי פוסק עפשה אחת הייתי
כורסם עליו יחד: **והכתובים כי יגורתי** הנה הנה **והחמור תרי חימה כו'** ע"פ ה'
ויתפספסו כל הני חימה דכתובי בנקרא בחר מעשה שהרגו משה לחימה למאן דקצירא ליה הכי
והכוונה מוצא שצקש טען להרוג את משה והוא השטן והוא המלך המוט הוא היח"ר והוא
נקרא ערל ואילו אף וחימה הם חילוי וגומרו והם שני קליפי הערלה וכחם וע"כ בוא הם
להציקו על שלא הפירד את קליפות הטומאות החיות אל מנו ואמר שצקש משה להרגן היינו
נצטל כהן ע"י מילת בנו שפירדו ממנו עד שאל"ה הקב"ה כל זה אינו מועיל לצטל כהן אלא
לצטל צדיקו כהן ע"י אף להרע שימור האדם את עצמו מלעשות רע וי"ל לחימה הרגו שהוא
ביטל כחו מנחלתו וכן שהרדו ממנו ערלתו ואולי ע"כ משמע לא רמז מחמתו ועד סוף אלא
שמגר המילה נדאיחא בפ"ב דע"י (עד) ע"כ אמר שהוא הרג וצטל כהן קליפה השניה שהוא
חימה וכיון שלא התחיל לכרות קליפה ראשונה שהוא כח האף ופורה לאתחלה וכרתה קליפה
ראשונה כיון דלניה בנחמה המילה דמילה פסולה באשה גם היא לא עולה כח האף ודל':
ויש אומרים דהי' מי ב' באברהם דא נקרא תביום כו'. מוצא כמ"ס המורה פ"ט ח"ג כי לא
נחנכה מלוה זו להשלים חסרון יצירה רק להשלים חסרון המדות עכ"ל וזה אמר שאין לך מי
שהיה צו לל המלות כאברהם שאין לך ה' אפי"כ לא נקרא שלם ואח"כ נמשל המדות המדות אלא
במקרה שיהיו וזה אמר כשאל"ה הקב"ה היה חסון אחרון נרעה כי משך צברסם שמה"ס צו דבר
מגונה ומוס ביצירה וכיון שאל"ה אח"כ את ברייתו גו' שהוא מוס וגנאי הערלה נתקברה דעתו
שאין מוס זה חסרון ביצירה שכל אדם כן נברא אלא שזה הוא חסרון המדות והתחלקו אהיה
שלם ואח"כ נמדת וי"ש ג"כ כל המהמם ומשלים עצמו נמדות כאברהם יש לו מעלה גדולה על
יצירה כי השעה עומדת לו לצטל מול שנה של היצירה כלקמן באברהם וק"ל: **גדולה מידה**
כו' **שנאמר כי י"פ חסר** אברהם דא"ה ברייתו גו'. ר"ל של מלות המורה תליון צמילה
וכו' שפירין לא יעול אלו בדרם מלות המורה ואלדנא אקור ללמוד תורה וללמוד שבת
דכאמרי"פ ד"ד ממות חו" ודו"ק: **גדולה מידה שנאמר מידה דא נתקיימו שנים**
ויוארין. ויש ללקדק אם קיום העולם גם בשביל המילה ה"ל למחשב' בנחמי' גבי ע"ג דברים
העולם קיים על הדיון כו' גם למ"ד שאלמלא תורה לא נתקיימו כו' הרי תורה נמי בכלל קיום
העולם ולא חשיב המורה בכלל מקיימי עולם אלא בכלל מעמדי עולם כמו שמחלק הטור (ע)
בשם רבינו יונה וי"ל דהם לא חשיב אלא ג' מקיימי עולם בין איש לחבירו כמ"ס הטור כי
שאלמלא הדיון כל דאליס גבר וכן האמת כו' וכן השלום כו' ע"ש אבל הכא קאמר דעולם כולו
שהם חתוק שאין וארץ נתקיימו אף למר בשביל מילה ולמר בשביל תורה וק"ל: **דא"ה**
תורה זו שנאמר דא ברייתו יגום וידעה גו' משמע על דהאי בריית תורה המה
ברית של יומם וילול דכתיב (ע) ובתורה יזהה יומם וילול וק"ל: **ויבא אורח החוצה ב'**
הסתבכתי במו"ד ש"י ואין י' אלא בן א' כו' אבל בספ"ב דמסכת שבת (עח) איכא
ההיא גרסא דלא לישב דהם נמי ה"ק אברהם אינו מוליד בן הראוי ליושו וכו"ו כח המצ"ן
והראש"ם על דברי הב"ר אבל לא משמע בן מקדאמר החם מאי דעמיך דקאי דאך במעבר
אוקמינא (עט) ליה במורה כו' ופירש"י דקאי דאך במעבר שהוא מזונ ואינו רחוי להוליד עכ"ל
משמע שהדיא דאין רחוי להוליד כלל קאמר דהיינו שהוא מזונ עצמו ונראה להעמיד
המאמרים בפסוק דהם נבנאו כלל הנתרים שהיה אברהם בן ע' (פ) ומו של דא היה מזונ
ולא היה רחוי להוליד כלל כי קאמר החם דהויא הקב"ה אותו החוצה במול דאך שהיה מזונ
במעבר ואוקמינא במורה שהיה רחוי להוליד וכלי שניו נשתנה מזון או דא לא נשתנה שמו עד
באחר לידת ישמעאל אבל סוגיא דהכא דריש ליה מדינה שמו אברהם וקראו אברהם דכאמרינן
בבב"ר (פא) והוא אחר שנוכל ישמעאל הויא פסם שנית ע"י שניו שם אברהם אינו רחוי להוליד
כן אחר ליושו אבל אברהם רחוי להוליד בן אחר ליושו א"י מקרא (פב) דוהיה הנחם ואמר
כי היה רחוי לא המון גרים במפורש שמוין ולא נקט הכא קרא דיואלי אותו החוצה הנחם וכו'
בין הנתרים אלא ללמנא דעלמא דכמו שהיואלי אברהם ממולו כב ביהיון בן ע' (פג) שנה
שהיה רחוי להוליד כן הויא אותו ממולו ביהיון בן ז' שנה ע"י שניו השם שהיה רחוי
להוליד בן הראוי ליושו ויחא דלא מיימי הכא הך דקאי דאך במעבר כו' דכבר קם ליה דאך
במורה מברית בין הנתרים ובפ"ק דר"ה (פד) דקאמר דשני השם של שנה גרס לשנות מילה
להוליד בן ה"ה דשניו השם דאברהם גרס לו לשנות מולו להוליד בן הראוי ליושו דקאמר
בבב"ר (פה) והלא אלא דעדיפא קאמר גר"ה דשניו השם דשרה גרס לה להוליד גם שהיה
הראוי להוליד כלל ולא אפילו למ"ד פ"ק דר"ה דשניו השם של אברהם גרס לו להוליד בן היינו
בשניו מולו בראשונה דלמיימי החם דכאמרינן (פז) לך וזהו כח (פז) ואפשר לגוי גדול
שנבנאו מתרן היה בן ע"ה שנה ולא היה רחוי להוליד כלל ושניו המקום גרס לו לשנות מולו
להוליד אלא הך דהכא להוליד בן הראוי ליושו כשהיה בן ז' שנה גרס לו שניו שמו נדאיחא
בבב"ר ולה גרס שניו שמה שמתל דכאמר גר"ה ודו"ק: **אין בוד' דיישרא כו'** עיין בתוס'
סוף מסכת שבת (פח) ובמדרשיו סוף מסכת קידושין (פט): **ב' המותבם עצמו הקב"ה**
במיתבם כו' קענין דלעיל ובסמוך באברהם שהיה חסום עם ה' לצטוב שמו ולא שמע
להתאמתבם ולהוירי השמים והשמים הקב"ה עמו לשנות מולו והיינו השעה עומדת לו כמ"ס
מול שנה גרס והקב"ה שהם מול שנה לו לשנות מולו ומיימי מדמביי גביה התחלק לפני והיה
חסום שלא תשמעו ומענינים וקוסמים ואח"כ היית לאב המון גרים אע"י שפלי מולך אינך רחוי

המולים מהם נתגנו בשם זה לגנאי דומיא דכל בני ישראל ערלי לב דהיינו לגנאי כמפורש בקרא וק"ל: גדר"ה מר"ה שדווחה הדגשנים ב'ו'. לכאורה מלחא ווטריה היא שדושה נגעים לגבי שבת דקאמר לעיל מיייה וי"ל לפי שר' ישמעאל שאמר גדולה מילה שנכתבו עליה וי"ג ברימות שיקרה במילה בזמנה נאמרו ונסיים בכו את ברייתא אקיס את יצחק שימול לח' וכן שדושה שבת היינו דוקא מילה בזמנה וקאמר רבי נתמיה דגם מילה שלא בזמנה גדולה מיהא שדושה נגעים וכן מ"ש גדולה מילה שאברהם לא נקרא שלם כו' במילה שלא בזמנה הוא וק"ל: ד"ה עמודו לא בשנתרש"ף מן הברייה ב'ו' ואל"ת ופי' חייב מיתה משום שנחלשל והרי אין זה רק עשה ד"ה וי"ל דגם קצביו נשערה מאלד א"ל עשרין מזני נח היה דלזוהרין וזו היא מיתתן ע"כ מפענח רזי: אמור' ואצא סכנה היא שר' יודה' ביום השלישי בהיותם כחובבים ב'ו'. כבר כתבנו בפ' הפועלים נט' לשטת רש"י דכל ג' ימים הוא סכנה כמפורש בדברי הר"י שפ"א דמילא ס' וכן מוכיחין בדבריו כאן וזה שהזכירו המפרשים לפרש שנענש לפי שהיה סמוך למזרים ולא היה סכנה כלל נאחזו מועט הדרך ולדברי הרא"ם שכתב דביום הג' הוא יומה מסוכן יותר טפי גם אם לא היה סמוך כי"כ למזרים אלא היה עוד ג' ימים למזרים לא היה כאן עוד סכנה בדרך אבל הסוגיא אינה מוכחת כן אלא כמ"ש הר"ן וכתב עוד הרא"ם ע"ק איך הותר לעצור על מצות עשה דמילא משום סכנה והלא עדיין לא נתנה התורה דכתיב טא' וחי בהם ולא שימות בהם כו' עי"ל ודאריך ע"ש לפי מ"ש הרא"ם ב"ס פ"ג סורס ס' דלשארית וחי בהם ופי' היכי דלא יניף שלם מצות מורא ונערה ומצות יומה דולמי כן הסבירה לא ינותן שום מצוה שימות בהם אלא וחי בהם ובישראל אצטריך קרא וחי בהם כו' משום דלא יניף ליה מורא' ונערה מאורסה ודו"ק:

דף לב ע"א רש"י אומר לא צ"ל משה רבינו בקש בו. יראה לפרש לדעוהו שלא (כ"ה)
 נחשלה משה במילה בנו מפני התנאי שהיה בינו ובין יתרו שא' נצטוו לא
 ימנע כלדמארין במדרשות דל"כ כיון שלא בקש להורו את משה ולא בלעו ההלך אלא המיוק
 אמאי קאמר ותכרות את ערלת בנה ולמה לא מלו משה גופי' דנמוצת אז היה אך אחר שרצה
 לפורע שהיה המיוק ניווק בשל המילה (ג) וחקק לפורע דור ג' ודקאמרין פ"ב דר"א (סד)
 דאחריה איהו ומוחלתא ואמי ונאמר לה' נמי ל"ש כן גמילא' שפדחה משה שפדחה נלעל
 התנאי וחתלתא אחי איהו ונאמר משה דמילה פסולה בשמה ומיהו האי שניא אחריתא דליכא
 להם הא דכחיב ותכרת ג' דאמרה לאניש אחריתא ועבד המילה כולה ע"כ לאו לרש"י קאמר
 הכי דה"כ להאי שניא נמי ה"ל דאמרה ליה למשה ועבד אבל למ"ד למשה בלע נחש' שהוא לא
 היה יכול להתחיל בדלוע היה דר"ק: מי קריו חתן בו' מפני שדוחק הוא לו שחקר
 לפורע למשה חתן הוא ולא חתנה אבל המיוק נקרא על חתן שמתחנן אוחו במילה
 ראשונה שהיה המיוק קול': באר אר"ה ביו' לוי שהם מלאכי השם ושלוהו להפרע
 מחטותיו נגדו אמר ויבש' ה' המיוק ומלשון ויבש' ממנו אמרו שהיו מלאכי השם דכחיב (סו)
 רב עשה הרף ידך ג' ובש"ר אמרו מדכחיב ויבש' ה' המיוק שהיה מלאך של רחמים ואע"פ כן
 ויבש' המיוק: ב"ב דהו' ו"א ש"ר במונ' א"א רג"י בו' למדו לומר כן מדכחיב (סו)
 ותנע לרגלי ופירשו לפי הדקשה ותכרות את ערלת בנה ותנע הורה לא שכתבה ערלת בנה
 ממש אלא ותנע בצור בערלת בנה וכדאמרינן בפרק ב' דע"ז (סו) דלחיי איהי וחתלתא וכו'
 ואמר הכחוש שפדחה כן בשביל רגלי בשביל שראתה שהמלך בלע עד רגלי שהיה המילה
 ולמ"ד לרגלי במקום בשביל ובמורה הכרה והוא נמצא (סו) ובי מנין וידע לפורע שעל
 עסקי מילה נסחקו אלא בא מלאך ובלע למשה מראשו ועד המילה כיון שראתה לפורע שלא בלע
 אוחו אלא עד המילה הכירה שעל עסקי המילה הוא ניווק וידעה כמה גדול כח המילה שלא היה
 יכול לבלעו יותר מכאן מיד ותכרות כ' ורש"י בחומש פי' שהיה בלעו מראשו ועד ירכיו וזכר
 ובלעו מרגלו (ט) ועד אוחו מקום היבנה לפורע כ' עכ"ל דבריו מכוונים לדברי ש"ר דודאי
 בפעם הראשון דבלעו עד ירכיו מזה לא הפסד יכילה להפין שעל עסקי מילה בא דלוי במקרה
 הוא כן אלא אחר שחור ובלע אוחו גם כן מלפני עיניו עד אחר המקום ואלו מזה היבנה כמה
 גדול כח המילה שלא יוכל לבלעו יותר מכאן ועוד פרש"י בחומש וירק המלאך ממנו אז היבנה
 שעל עסקי המילה בא להורגו עכ"ל וכ' הרא"ם לא הבנתי מאמר הרב ו"ל כי אם כיון שזה
 לומר שבעת שהיה בלעו כ' לא היבנה שבה להורגו אלא חשבה שבה להורוהו לו שימנע בן לבד
 ובסתר ממנו אז היבנה שבה להורגו על שלא מל אוחו אף היבנה ממה שחרף ממנו שבה
 להורגו דלמא לא בא אלא להורוהו לו שימנע אלא בן כ' ועוד אחר שלא היבנה כ' עכ"ל עיין
 בדבריו באורך ועיין יסוד לזה בצמירי מהר"ן וגם אכן ימנע בזה מלחא דרש"י ו"ל דקדק כן
 מדכחיב (ע) וירק ממנו אז אמרה חתן דמיס למולות דמשמע מזה שאמר שהיה המלאך ממנו אז
 היבנה דבר נוסף ואמרה חתן דמיס למולות והוא שמתחלה חשבה שעל כל פנים אף אם יהיה
 ימנע על ידה יהרג משה בעונש שלא מל את בנו וזהו שהיבנה שבלעו המלאך פעם אחר פעם
 עד המילה להורוהו לה שהוא נענש על שלא מל אוחו שימנע היה אוחו אבל אחר שראתה
 שחייב בהחתלתא נכריהת ערלת בנה וירק המלאך ממנו אז אמרה והיבנה דבר נוסף כי חתן
 דמיס הוא למולות כי המלאך לא בא שהרגו ויענש משה ע"פ אלא הנלחן תלוי בעסק מילה בן
 שעל עסקי מילה בנו בא להורגו אלא אלא (עא) יתעסק במילתו וא' יגלל אלא טרם שראתה שבה
 המלאך ממנו אז חשבה שהנלחן תלוי במילתו ולא בשב"פ שחש משה על שלא מל אוחו
 וע"כ לא אמרה אלא חתן דמיס אמה לו ולא אמרה למולות ובה יתישב נמי מה שהקשה
 הרא"ם גם לפירש"י שפי' תריוהו על דמי הרגה תרי וימנע חתן דמיס ל"ל עכ"ל דלפי דבריו
 ודאי לריי תריוהו לפני מה שחשבה בהחלה שב"פ יהרג משה לא אמרה אלא חתן דמיס אמה
 לו עד אחר שחרף המלאך ממנו היבנה דבר נוסף. כי שאלתו תלוי במילה בנו ואמרה חתן דמיס
 למולות דר"ק: ב"ב ש"ר א"א דהורגן בו' כי לפי דעוהו שפדחה אמר אכול ואלא סכנה היה לו
 כ' לא היה משה רבינו יענש בהשגרתו המילה וע"כ שפד' כי לא בא לשלוחו השם לענישו
 ולהורגו ולזה בא להורגו ע"ד בא להורגן השם להורגו עד שאמר לו הקב"ה (עב) הרף מאף

הגהות וציורים

(ו) בתחילת חו"מ: (ז) תהלים א ב: (ח) דף קנו ע"א: (ט) בדפדפ"ר "מוקמין":
(פ) בדפדפ"ר ע"ה" ומחלוקת היא בראשונים: (פא) פמ"ד ויאמר אברהם הן לי כו':
(פב) בראשית ז א: (פג) בדפדפ"ר ע"ה": (פד) דף טז ע"ב: (פה) ליק"ש דה"י אלף
עג כשם ב' דרש ה' יתירה השמימה: (פו) בראשית יב א: (פז) בראשית יב ב:
(פח) דף קנו ע"ה ד"ה איז: (פח) דף פב ע"ה ד"ה בנערות:

(נט) ב"מ דף פו ע"ב ד"ה ביום ג' למילה: (ס) שבת דף קלד ע"ב: (סא) ויקרא יח א:
(סב) סנהדרין דף עד ע"ב ד"ה בן נח: (סב*) צ"ל שלוש (מהרש"א בע"י). (סג) שמות
דף כה: (סד) דף כז ע"א: (סה) שמואל ב כד טז: (סו) שמות דף כה: (סז) דף כז ע"א:
(סה) (סט) בדפוס "מראשו": (ע) שמות דף כז: (עא) בדפוס "אם לא":
(עב) תהלים לו ח: (עג) דף כז ע"ב: (עד) דף כז ע"א: (עה) סנהדרין דף נט ע"א:

אונקלוס

כג ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ומסריב את לשלחותיה הא אנא קטיל ית
כד בך בוכרך: והוה באורחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא די ובעא

גור אריה

— עד שנדחה במקום סכנה, ודברים אלו אין

הבנה להם, דהאי 'וחי בהם ולא שימות' אינו מצות עשה¹⁷⁸, רק דמיתר שיהיה נדחה המצוה במקום סכנה, וכיון דהיתרה¹⁷⁹ הוא מה חילוק יש בין קודם מתן תורה ובין לאחר מתן תורה¹⁷⁹. ואדרבה קל וחומר, דאפילו לאחר מתן תורה שרבה להם מצות — נדחה המצוה במקום סכנה, קודם מתן תורה שלא רבה להם

— כל שכן¹⁸⁰. שאין להקשות מנא ידע הך סברא, שעדיין לא נתנה התורה שכתב בה 'וחי בהם' ולא שימות בהם, כי הרבה דברים הם בתורה — שהחכם יודע מכח חכמתו דבר שתליא בסברא¹⁸¹, כמו זה:

והבן זה היטב¹⁷⁴:

[י] ויהי משה. דאין פירושו 'ויהי הענין הזה' כמו 'ויהי השמש באה' (נלאשית טו, י), 'ויהי הם מריקים שקיהם' (שס מנ, לה)¹⁷⁵, דלא נזכר פועל אחריו רק מלת 'בדרך'¹⁷⁶. ולא יתכן לפרש ויהי הענין הזה בדרך¹⁷⁷, דלא יתחבר לזה וי"ו של 'ויפגשוהו', דהוי למכתב 'ויהי בדרך במלון פגש אותו', ולפיכך פירושו 'ויהי משה בדרך':

[יח] סכנה הוא לתינוק. הקשה הרא"ם היאך הותר לו לעבור על המילה משום סכנת הולד, והלא עדיין לא נתנה התורה דכתיב (ויקרא ית, ה) 'וחי בהם' ולא שימות בהם' (ימא פה):

שינוי נוסחאות אמת ית מופיעה נכה"ד לאמר אמת ית. "דהיתרה" כ"ה נד"ר ונד"ש, ונש"ד "דהמורה".

(174) וכל הדברים הללו נכתבו גם בגבורות ה' פכ"ט [קייג:], וז"ל: "קרא ישראל בנו בכורו, רצה לומר כמו שהבכור נקרא 'ראשית'... כך ישראל הם התחלת גלוי כוחו של הקב"ה בעולם הזה... ואם תשכיל בענין מכירת עשו הבכורה ליעקב, אל תאמר שהיה דבר קטן, כי זה רמז על עיקר ענין יעקב. כי כאשר תבין ותדע כי באמת יעקב הוא הבכור והוא עלול בראשון, רק לענין התגלות בעולם הטבעי לצאת לפועל — עשו יותר ראשון, כי הדבר אשר הוא קרוב אל העילה הראשונה הוא רחוק מן התגלות בעולם הטבעי... ולכך היה יוצא עשו להתגלות בעולם הטבעי תחילה, אבל באמת יעקב הוא הבכור... נמצא כי יעקב וישראל שניהם הם בכורים, שהם ראשונים בסדר הבריאה, וזהו שאמר 'בני בכורי ישראל'. וכמו שתמצא כי יעקב נולד אחרון ועשו ראשון... כך תמצא בישראל, שכל האומות נעשו לאומות גדולות... קודם ישראל [ראה גו"א בראשית פ"א אות ז]... שסדר ישראל שעלה מחשבתן של ישראל לפני הקב"ה קודם שנברא העולם". (175) כפי שפירש רש"י בראשית טו, יז שהביא שני פסוקים אלו ופירשם "ויהי דבר זה", וכן העיר הרא"ם. (176) פירוש — כי "ויהי" מורה על הויה מחודשת, וכמבואר באות ג, וחידוש אפשרי רק ע"י פעולה. (177) ולא יהיה צורך לכתוב שהיתה כאן פעולה, וכמו [בראשית יד, א] "ויהי בימי אמרפל", וכן [לעיל ב, כג] "ויהי בימים הרבים ההם", וכן הרא"ם העיר משני פסוקים אלו. (178) וראיה לדבר שמוני המצוות לא מנו מצוה זו כאחת מתרי"ג המצוות. וראה בספר פרשת דרכים דרש ב שדחה ג"כ את דברי הרא"ם, והרבה להקשות עליו, עד שבסוף כתב: "סוף דבר שדברי הרא"ם נעלמו ממני, וצריכים אצלי תלמוד". (179) כי ממתן תורה ואילך נתחדשו מצות, אך דבר שנאמר במסגרת "היתרים" אינו משתנה מקודם מתן תורה — לאחריו, ואם כוחו יפה לאחר מתן תורה, כוחו יפה אף קודם מתן תורה. (180) כל שכן זה יובן עפ"י מה שכתב בתפארת ישראל פ"ה בביאור המשנה במכות כג: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות", שכתב שם [יט] בזה הלשון: "כי מה שישראל הם מוכנים אל התורה היא מדרגה בפני עצמה... ואם נתן להם מעט מצות לא היה הזכות שלהם כל כך כמו שיש להם זכות כמה שיש להם תורה שיש בה מצות הרבה ומוכנים אל הרבה מצות... כי זה מסגולת נפשם של ישראל שהם מוכנים אל המצות". וא"כ לאחר מתן תורה — מוכנים ישראל למצות יותר מאשר קודם מתן תורה, ואם מצוה שישראל מוכנים אליה [לאחר מתן תורה] נרחית מפני פיקוח נפש, ק"ו שמצוה שאין ישראל כ"כ מוכנים אליה [קודם מתן תורה] שתידחה מפני פיקוח נפש. (181) וכמו "מילתא דאתא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא" [פסחים יח:], וראה דבריו בגו"א דברים [ה, טז]

באחד השיחים ולא יכול לנוע ולילך חנה ואנה, וא"כ הרי הוא חסר בכל מיני חסרון, ומכ יועילו לו שלימותיו והנה הוא אחז בחצלי הסבך ההוא, ומכ לעשות, מציא לחמל וחותר כנף מעילו וכולך לו והרי הוא שלם צתמימותו, כך חלע"ה היה שלם, אך זה האצר היה נאחז צסבך ס"ס, אמר לו הקצ"ה תכריתו והיה תמים כי תוכל להחלך לפני מעתה וק"לגט).

התהלך לפני והיה תמים. כי ידוע שע"י מילת הערלה נתמעט כח החלום שצשרש המוח, וע"י שנחלש חוש ח' ישאר הכח ההוא לשארי חושים היינו השכליות ועי"ז מצינים ומשכלים כוזר הרקיע וכוכבים לעולם ועד, והיינו תמים ולא חסר כי יהי תמים בשארי חושי ציתר שאת ויתר עח והארכת צוה צעה"ס).

תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל זכויות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשף מן המילה וכו' אמר רבי ח"ו שמשח רבינו נתרשף וכו'. ו"ל ריב"ק ס"ל כקושיא הרא"מ צפ' שמות ד' כ"ד דקודם מתן תורה לא כתיב וחי צהם, מנ"ל למרע"ה לצטל מלוא מפני הסכנה, ורבי יוסי ס"ל כחירוק נחלת יעקב כיון דמלות ציוס השמיני עליו רמזא ולא על החינוק אין לו להכניס הבן צסכנה ע"ש"א).

י"ד, ויקרא י"ט כ"ג אטום, שבשרו אטום מכוסה מהערלה, וכל שאינו מכסה ראש הגוי הרי אינו ערל, אלא לדינא כל שאינו מגולה עד למטה מחירץ וגם כל שלא נפרע העור, הרי הוא ערל לדינא, וחייב כרת, אבל בעיקר הלשון כיון שנתגלה קצת מהעטרה אינו ערל, ולזה נתכוון הר"ן א"א לאומה גדולה כזאת שלא יהיו בהם נולד מהולים כאלו, ואיך קרו להם ערלים, אלא ע"כ אפילו גימול לגמרי נמי נקרא ערל. - וע"ע ח"י שבת קל"ה ע"א (ר"ט ב') ד"ה וע"ד, ודרושים ואגדות ח"ס (ירושלים תשנ"ח) ס"ה ב' ד"ה ועתה.

נט) ח"ס ויקרא, כ"ז ב' ד"ה וביום.

ס) תר"מ השלם בראשית, מ"ט א' ד"ה התהלך (השני).

סא) ובחי' שבת קל"ד ע"ב (ר"ב ב') ד"ה והרא"ם, כי בזה"ל: והרא"ם הקשה פרשת שמות ד' כ"ד הא קודם מתן תורה לא נאמר וחי בהם, א"כ מי הגיד למרע"ה שאינו מחוייב לסכן הבן עבור מילה בשמיני. ונחלת יעקב חירץ כיון שהמצוה על האב ולא על הבן אין לו רשות לסכן הבן עבור מצוה שאינו מוטלת על הבן. וי"ל לרבי יהושע בן קרחה דאמר מרע"ה נתרשל על המילה, ר"ל שחשב מרע"ה שאין המילה כדאי לסכן החינוק עלי' כחירוק נחלת יעקב, וטעה בזה כי הי' לו להביא החינוק בסכנה קודם מתן תורה דלא כתיב וחי בהם, הכי ס"ל לרבי יהושע בן קרחה, ויש לפרש בזה מה דכתיב (שם ד' כ"ן) וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות, פ"י אז אמרה שצריך למסור נפשו וליתן דמיו על המילה, ודלא כסברת מרע"ה, והנה מדאמר רבי שמעון בן גמליאל [לקמן ל"ב ע"א] דלתינוק רצה להרוג, וא"כ הי' החינוק מסוכן למות, וקשה א"כ איך מלה צפורה החינוק, הא קטן החולה אין מולין אותו עד שיכריא [שבת קל"ז ע"א], אלא ע"כ קודם מתן תורה שאני וכהרא"ם הנ"ל. ועיין גיטין ג"ז ע"ב פירש"י ד"ה זו מילה וכו' ע"ש.

ואומר והיה הפלשתי הערל הזה. כתב הר"ן דלא תימא דלמא נולד מכול הוב וכו'. לאו דוקא נולד מכול דהא אחד מ"ד [שבת קל"ה ע"א] ודאי ערלה כבושה היא ומטיפין ממנו דם צרית צשצת, וא"כ להך מ"ד קשה מאי ואומר, אבל ו"ל דנימול לשם מורנא וכי האי גוונא"י).

ר' יוסי אומר גדולה מילה שדוחה את השבת החמורה וכו' ר' נחמיה אומר גדולה מילה שדוחה את הנגעים. הקשה צתוס' יו"ט מאי חולמא דנגעים משבת החמורה דאמר רבי יוסי. ומכ שתירץ כצר תמכ עליו צתוס' חדשים שצגליון ע"ש. ולפע"ד משבת אין רחיה, דס"ל לרבי נחמיה מקלקל צחצורה פטור, וחלל דצשצת ק"י ע"א מסיק תקוני צצרה הוא, והיינו ע"פ הכנחה דמאוסה היא הערלה וחרפה היא לנו ע"כ ה"ל תקוני צצרה, אבל צמשנחיו רולה להוכיח דמאוסה היא הערלה, א"כ א"א להוכיח זה מדחית צצת דכרי אפשר שקלקולו יותר מתקונו ומש"ה מוכלין צשצת, ע"כ הוכיח מנגעים, ומיכה צתוס' שס [ד"ה חוץ] צצמס' צצת אחד דעכ תיקון קיוס המלוא הוב [קצת] תיקון ע"ש, אך רש"י לא ס"ל הכי.

גדולה מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והיה תמים. משל לאדם שלם צכל מיני שלימות אך כנף צגדו הוא מוסצך

הנה באבן עזר [אר"ח סי' קפ"ט] רוצה להוכיח דמומר הזה בעל ברית, דבע"ז כ"ו ע"א קאמר איכא בינייהו אשה ולא קאמר איכא בינייהו מומר, דהמול ימול איכא ובריתי תשמור ליכא, אלא על כרחך הוב בעל ברית. ובמחילת כבודו נתחלף לו ברית בברית, התם מיירי מברית מילה ולא מברית תורה, דאילו ברית תורה הרי גם אשה בברית תורה בפרשת נצבים [דברים כ"ט י'], כי היכי דכתיב מחוטב עציך הכי נמי כתיב טפכם נשיכם, אלא על כרחך מברית מילה מיירי התם, ומומר נהי דליתא בברית תורה הואיל ופרק עולה והוב ככלל שרש פרה ראש ולענה דכתיב התם, מ"מ בברית מילה איתיה בעל כרחו, שהרי אות המילה חתום בבשרו. - וכ"כ בשו"ת אור"ח סי' קט"ז ד"ה ולע"ד, שו"ת יו"ד סי' א' ד"ה ובחידושי, ושו"ת חו"מ סי' קל"ד ד"ה ונחזי.

ובחי' כתב סופר גיטין שם ד"ה והנה מסקנת, כתב: ואני תמה על הגאון אבן עזר ואאמ"ו צל"ל שלא הזכירו ממש"כ חוס' בע"ז שם [כ"ז ע"א ד"ה איכא בינייהו] דמומר לערלות בכלל ואתה את בריתי תשמור הוא כיון שמצווה בו אלא שאינו מקיים ולכשירצה מקיים משא"כ וקשרתם היינו מי שקושר עיי"ש, הרי מפורש כתבו תוס' ע"י שאינו מקיים לא יצא מכלל בן ברית של מצוה מילה, וה"ה מי שאינו מקיים כל התורה מ"מ לא יצא מכלל ב"ב של תורה וכן ברית מיקרי. ועי' מה שכתב עליו בס' לקוטי סופר ח"א מצות מילה סוג מומר כ"ד ע"א. (ליקוטי הערות על שו"ת ח"ס אור"ח שם אות י"ח).

נח) ובשו"ת יו"ד סי' רמ"ח ד"ה ונראה, כי מרן באופן אחר, וז"ל: בנדרים כמתני' יליף דגוי מהול נקרא ערל מדכתיב פן תעלחנה בנות הערלים, ופי' ר"ן א"א באומה כוז שלא יהיה בהם נולד מהול ע"ש. וצע"ג למ"ד פראד"מ קל"ה ע"א ודאי ערלה כבושה היא לא מוכח מידי. ע"כ נלפע"ד כל שנולד וערלתו פתוחה ונראה קצת עטרה, וזה שכיח קצת, שוב אינו ערל, דלשון ערל פ"י רמב"ן [בראשית י"ז

לקיים מצוה א' יעבור על דברי תורה בקום עשה. וא"כ אף דנימא דבבני נח לא אמרינן וחי בהם ולא שימות בהם אלא ימות ואל יעבור הוא דוקא כשקדמה הסכנה שאין מתרפאין בשום דבר איסור, אבל להביא עצמם לידי סכנה כדי לקיים אחת מהמצות פשיטא דלא. וא"כ איך יעלה על הדעת דכדי לקיים מצות מילה יביא התינוק לידי סכנה, וגם זה בעיני קושיא אלימתא, וצ"ע.¹²

עוד ראיתי להרב ז"ל שתירץ לקושייתו וז"ל, ושמא י"ל דהאי קולא, קולא דאתי לידי חומרא היא שיותר טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה כדי שיקיים כל המצות, ממה שיקיים מצוה אחת ויבטל כל המצות, עכ"ל.¹³ והנה שותיה דמר לא ידענא שאם כוונתו היא לומר דגם בבני נח שלא נאמר וחי בהם מ"מ חשיב חומרא אם נאמר בהם יעבור ואל יהרג משום דיותר טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה ויקיים כל המצות ממה שיקיים מצוה אחת ויבטל כל המצות. אם כן תיקשי דלמאי אצטריך קרא דוחי בהם גבי ישראל דהא לדידיה חידוש הוא שחידשה תורה בסיני ואשמועינן וחי בהם גבי ישראל, והלא לדידיה

צנעא לפרהסיא אלא בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד.

עוד אני צווח על דברי הרא"ם דהן לו יהי דקרא דוחי בהם חידוש הוא שחידשה תורה גבי ישראל ובבני נח ימות ואל יעבור, זה דוקא בגוף אחד כגון שאם היה מסוכן והוצרך לעבור על אחת משבע מצות דידהו אמרינן דימות ולא יעבור, אבל כדי לקיים הוא המצוה שיביא לאחר לידי סכנה זו לא שמענו. וא"כ הכא גבי משה שהוא היה מוזהר למול והתינוק לאו בר מצוה הוא איך יתכן שנאמר שבשביל שיקיים מצות מילה שיביא התינוק לידי סכנה.¹¹

עוד אני תמיה דהא דאצטריך וחי בהם הוא דוקא כשקדמה הסכנה וצריך להתרפאות באחד מאיסורי תורה דהוה סלקא דעתך שלא יעבור בקום עשה לאכול אחד מהאיסורין כדי שיתרפא, אשמועינן קרא דוחי בהם דיעבור ולא ימות. אבל שיביא אדם עצמו לידי סכנה כדי לקיים מצות ה' להא לא אצטריך קרא, דמהיכי תיתי שיביא עצמו לידי סכנה כדי לקיים מצוה א', והלא מקרא מלא דבר הכתוב⁹ ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ומאי חזית דכדי

דדברי רבינו כאן.¹¹ בחמדת ישראל קונטרס נר מצוה מ"ע רטו יישב דמצות מילה היא על הולד, אך מפני שאינו יכול למול את עצמו, הטילה תורה את החיוב על האב ועי"ז מקיים הקטן בעצמו מצות מילה, ולכן אם היה הדין בכל המצוות שיהרג ואל יעבור ה"ה שהיה צריך לסכן את הולד כדי לקיים מצות מילה, והביא ראיות לדבריו, ע"ש. אולם הריב"ש בכתובותיו סי' קלא כתב דמילה מצות האב היא. ועיין בברכת שמואל קידושין סי' יח.¹² בקובץ הערות סי' מח אות ד הביא דברי הרמב"ן במלחמות פ' בן סורר שכתב וז"ל "יש לי להשיב ממעשה דרב כהנא ספ"ק דקידושין, דתבעיה ההיא מטרוניתא וסליק לאיגרא ואפיל נפשיה מאיגרא לארעא, וממעשה דר' צדוק נמי דהתם יהרג ואל יעבור, ולא מצית למימר דהתם לפניו משורת הדין, דודאי לא הוי קטיל נפשיה אי לאו דינא הואי, שהרי מקרא צווח ואומר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו', שמעינן מדרב כהנא

דגויה דקא אנסה ליה לבר ישראל בעבירה יהרג ואל יעבור", מבואר בדבריו דחייב לעשות מעשה בידים להרוג את עצמו כדי להינצל מן האיסור. והביא שם דעת רבינו יונה שאין מחויב להרוג את עצמו, וכתב שהדבר תלוי אם פקו"נ נדחה מפני ג' עבירות חמורות, או דנימא דפקו"נ אינו נדחה מפני ג' עבירות אלו, אבל מ"מ גם ג' עבירות אלו אינם נדחות מפני פקו"נ, ובכה"ג דאיכא שני דברים שאינם דוחים זל"ז קיי"ל דשב ואל תעשה עדיף ואסור לו לעשות שום מעשה, עכ"ד. והנה בדברי רבינו מבואר כהצד הזה דפקו"נ נדחה מפני ג' עבירות בשב ואל תעשה אבל לא בקום עשה, והרא"ם סבירא ליה כהרמב"ן דהיכא דדינא הוי דיהרג ואל יעבור היינו אפי' בקום עשה. אולם בזכרון שמואל להגר"ש רחובסקי זצ"ל סי' סה אות לב ביאר דגם הרמב"ן מודה דאינו חייב להרוג את עצמו כדי להנצל מן האיסור, ע"ש.¹³ בשטמ"ק נדרים לא: ד"ה אמול ואצא לדרך, כתב בדברי

וכלל מושבט ועומד וא"כ באמת איך ילוייר נדרי הקדש ונדרי זדקה דחלין על גברא, ועיין ברמב"ן פי' מעות פ"ג שהעיר בזה וז"ל בחוץ שאר דבריו הק' ואפי"פ שמינו נדרי גבול הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שאמירחן לגבול נחייבו צו נכסיו כמסירתו להדיוט, או שהוא חומר נוכח נדרי הקדש מפני שיש בהן חפץ נאסר להדיוט ונחפס לגבול לכשיפריש ולפיכך משעה ראשונה חל חיוב הנדר על נכסיו, אבל נדרי ציטוי אין לנו לפי שאין שם חפץ כלל לא בתחילה ולא בסוף ע"ש הרי שהסביר לנו הרמב"ן ז"ל דגם נדרי הקדש כיון שחל שטבור על נכסיו נקרא חפלא, ולכאורה לפי דברי הרמב"ן לריכוס לומר דגם בנדקה נחייבו נכסיו מעטם אמירתו לגבול דאליכ עדיון קשה מנדרי זדקה, וא"כ צנודר להקדש מה שחפלה מלודתי דלא שייך לומר דנחייבו נכסיו (חסר הכמשך).

לא נדר צמיר הואיל ואמר שידור צמיר חייב להכר זה כיוצא בו וכזה ראוי לדון.

ובהשגות הראב"ד א"א הרא"י מיעקב רא"י הוא אבל זו של צמיר אינה כלום שהרי צידו הוא, ועוד כי לא ידע מחי יפעור והרי הוא כאילו אמר הריני צמיר מיד. והנה השגת הראב"ד הראשונה מה רא"י מציא הרמב"ם למקבל עליו להקדיש דבר שלב"ל הא שם צמיר צידו, נלעג"ד דבאמת לריך להבין עיקר חדושו של הרמב"ם עד שצריך להביא רא"י ע"ז מדוע לא יוכל לקבל עליו להקדיש דשלב"ל מ"ש מכל נדרי הקדש, אבל עקרון של דברים הוא דבאמת מצוה ריש מס' נדרים ונדריים הוא איסור חפלא ואין ענין נדר על גברא שלא לעשות דבר פלוני, או לעשות דבר פלוני וכמצוה כ"ז בראשונים ובר"ן נדרים ח' ד"ה

לעבור, חלא ע"כ מוכח דבעדות של איסורין ליכא לאו דלא תענה רק היכא דלריך צ' עדים.

ג

הכחשה בנאמנות של בפ"ג

הבית יוסף פסק דבחול אחר דהשליח אמר בפ"ג בא ע"א והכחיש אותו אינו נאמן משום דכיון דרצון הימנוכו לשליח הוי כשנים ואין דבריו של אחד במקום שנים והק' צ"ל מחנ"א אמאי לריך להגיע לזה הא מצוה דק' ע"י. א"ר יוחנן דברי הכל אין ערעור פחות משנים, ויש ליישב דר' יוחנן איירי לענין שאין אחד יכול לערער על השטר לומר שהוא מזויף, אבל מהימן להכחיש השליחות לומר שלא שלחו לו הצטל והי' ע"א בהכחשה משו"ה אמר הב"י דהוי כמו ע"א נגד שנים וא"י להכחיש את השליחות.

ד

דף כ"ב לשיטת הראשונים דסברי דלריך לומר בפ"ה את הדין לשמה ולא סגי במחשבה גרידא, איך מהני בחרש גדול עומד ע"ג, הא אינו יכול לומר בפ"ה שהוא כותב לשמה, ואפשר לומר דלאו דוקא אמירה חלה אפילו כתיבה על נייר נמי מהני ושפיר יכול החרש לכתוב שהוא כותב לשמה, ועוד אפ"ל דס"ל כהרשב"א בחולין הא דמהני גדול עומד ע"ג היינו שהמחשבה של הגדול מהני להטערף לכתיבת החרש א"כ מהני הדבור של הגדול לכתובת החרש.

א

גרשם ע"י אחד מתלמידיו

נדריים דף ל"א ע"ב אמר רבי חיי שמיר נחרשל מן המילה חלא כך אמר חמול ואחא סכנה הוא כו'. המהרש"א מציא קושיא הרא"ם וז"ל עוד קשה איך הותר לעבור על מצוה עשה דמילה משום סכנה וכלא עדיון לא נחנה התורה דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם עכ"ל א"ה נשאר בזכרוני מה ששמעתי מפי מו"ר זללה"ה שאמר בהמשך שיעור דקושיתו תמוה דהא החיוב לקיים מצוה מילה הי' על מש"ר ע"ה וסכנת הדרך הי' על הגימול שלא הי' מחויב במילה ז'. א"כ מה שייך לומר דמשום קיום מ"ע של א' יוכיח מחויב השני למסור חייו זה שאין עליו חיוב מילה ז'.

ב

גיטין י' ע"א יש להוכיח דהיכא דע"א נאמן באיסורין אינו עובר על לא תענה אם הוא משקר דהתוס' ד"ה מזה כותי הק' אמאי ילאו ידי חובתן דלמא לא שמרה לשם מצוה ותיר' דאיירי דאכל הוא בעלמו ממנה. ולכאורה קשה מאי מקשה הגמרא אי ת"ק אפילו שאר שטרות נמי הא שאני מצוה כיון דהוא בעלמו אכל, אבל בשאר שטרות חשודים הם אלפני עור, חלא ע"כ ז"ל דאין חשודים לעבור על לא תענה והוי כמו צמח היכא דאכלו, א"כ לכאורה מאי מקשי חוס' צמח דחשודים הם אלפני עור הא מ"מ לא יעידו שחר דאיכא לא תענה וע"ז אינם חשודים

[illegible]

אברהם אברהם אִפְרָיִם כְּתוּבָה דְּחָמֵר
הַעֲיֻנוּתָא לְדָד שְׁמַחֵל כִּיּוֹן דְּ
מִפְרָס טַעֲמָא מִשּׁוּם דְּעֻיּוֹ בְּרִימָה הִי
לֹא מִמַּעַט לְדָד שְׁמַחֵל נִקַּט גַּבָּה לְמַעַ
מִקְוִימָה הִיא גְרָפָה לְהִיכֹר מִדְּמַמַּעַט
גַּבָּה דְּרוּקָא הִיא רִבְעִי טַעֲמָא מִמְרִיץ
מִבְּרִי עֵינֻינִתָא אַע"פ שְׁמַחֵל אִינֵה
עֻמְדָתָא מִמְקוֹמָה לֹא הִיא חֹסֶר אִם
לֹא זִרְמָתָא שֵׁט"ל אֲךָ מִרִי הִכֵּי דְרִי
י"ל אֲמַר שֵׁהִי מִקְוִיל לְאִסְרוֹ וְאִפְסָר
לְטַעֲמָא מִשּׁוּם דְּלֹא זִרְמָתָא בְּרִי:
אפילו כְּתוּבָה דְּחָמֵר אִפְרָיִם
מִשּׁוּם אֲבִי הַעֻרִי (י"ז) וְהִ"ר
אֲבִין אֲבִין כְּבִי"ר הִ"ר יִתְחַן כְּסָפִירו (י"ד) דְּרוּקָא
בְּשֹׁאֵר אִרְוֵת וְגַב הִרְיָה הִיא טְרַפָּה
אֲבָל הַאֲנוּתָא (ט"ז) בְּשֹׁאֵר הַיּוֹמִין הַתְּחַמְמוֹתָא
שִׁינֵיה עֲלוּמָה אִתְּחַבֵּת לְעֹלָא כְּסָפִיר
דְּכִרָה לְהַפְסֵל אִתְּחַבֵּת מִבְּשׁוּבָה דְּלִפְיָ
לֹא הִיא כְּטַרְפָּה דְּאִשָּׁה אֲלֵא עַל דִּי
נְפִישָׁה טְרַפָּה וְאִי לֹא הִיא אִפְרִי בְּרִי
נְפִישָׁה כְּטַרְפָּה דְּאִשָּׁה גְרָפָה לֹא
הַעֻרִי שִׁינֵיה כְּסָפִיר:

דשישי בְּאִפְרָיִם הִינֵי שְׁחִלָּה
לְגַמְרִי אֲבָל אִם יֵשׁ גַּב
שׁוּם הִיכֵר צִלְמָא כְּסָפִיר:

שלישי הַבִּיבִיתוֹ אֲבִי. גְרָפָה
דְּכִסְרִי דְּבִתְרִי וְיֻמְנִי הִיא
מִדְּאֲמַר כְּרִי (יִפְתָּה דָּף כ"ד): מִדְּאֲמַר
לֵאלֹהִי הַמִּתְנִי: **אלא** יִרְדֵּה הִי
מִבְּרִיתָא וְי"ס שְׁכֻחָה בְּתָן כִּרְחֻמָּה וְהִכֵּל
אֲשֶׁר וְכַתֵּב עֵרְוֹן (י"ז) דְּרוּקָא כְּבִי יִרְוֹן (י"ז)
וְתִרְגוּם שֶׁל חֲזוֹן (י"ז) הִיא כְּרִי (י"ז) וְגִרָה
דְּרוּקָא כְּבִי אִינֵד"ש גַּב (י"ז) דְּרוּקָא דְּמִי
רְקִיעַ דְּהָא מִשְׁמַע שֶׁהִיא דְּרוּמָה קֹלָה
לְגַמְרִי בְּרִימָתָא (יִרְוֹת דָּף ט"ז):

טַרְפָּה. וְנִרְאָה דַּלָּס מִנְמַלָּתָא
לֹא אִזְדַּחַס כְּזִי טַרְפָּה דִּלְכָּא
אִתְּ לֵהוּ וְהָא דִּמְמַנְטֻס אֲרַבָּה
וְעַי אִפְּלִינֵי בִימִין וְהָא שִׁנְתָּה

דְּדִמְיָא ^אאִזְדַּחַס. כְּקַעַת
כְּעַן: דְּפִחְזֵא. קֶשֶׁה וְהִיטִי
כְּקַעַת וְהִיטִי נִמְי מִחוּמְלָא
וְסַדְקָא אֲלֵא ^בכִּמְיִן מִרְאָה

^אאֲבָל אֲנָבָה אִפְּלִינֵי כְּטַרְפָּא דַּסְמָא טַרְפָּה
אִמְר רַפְרָם ^בהָא רִיאַה דְּדִמְיָא לְאִזְדַּחַס
טַרְפָּה אִיכָא דַּאֲמִר ^גבְּחֻזְתָּא ^דוֹאִיכָא דַּאֲמִר
^הבְּגִישְׁתָּא אִיכָא דַּאֲמִר ^ודְּנִפִּיחָה וֹאִיכָא דַּאֲמִר
דְּפִחְזֵא ^זוֹאִיכָא דַּאֲמִר ^חדְּשִׁיעָא דְלִית לֵה
חִיתוּכָא דַּאוּנִי אִמְר רַבָּא ^טכְּכוּחְלָא כְּשֶׁרָה
^יכְּרִיזְתָּא טַרְפָּה ^{יא}דַּאֲרַח חֲנִינָא שְׁחֹר אָדוּם
הוּא אֵלָא שְׁלֵקָה ^{יב}רִיזְקָה כְּשֶׁרָה מְדַרְבֵּי נִתָּן
^{יג}אָדוּמָה כְּשֶׁרָה מְדַרְבֵּי נִתָּן ^{יד}דְּתַנְיָא רַבִּי נִתָּן
אִזְמַר פֻּעֵם אַחַת הִלְכְּתִי לְכַרְכֵּי הָיִם בְּאַתָּה
אִשָּׁה אַחַת לִפְנֵי שְׂמֹלָה בְּנָה רֵאשׁוֹן וּמַת שְׁנִי
וּמַת שְׁלִישִׁי הִבִּיאֲתוּ לִפְנֵי רֵאשׁוֹן שְׂדֵיחָא אָדוּם
אִמְרִיתִי לֵה בְּתִי ^{יז}הַמְתִּינִי לוֹ עַד שִׁיבְלַע בּו
דְּמֹו הַמְתִּינִה לוֹ וּמֹלָה אוֹתוֹ וְחִיָּה וְהָיוּ קוֹרִין
אוֹתוֹ נִתָּן הַבְּבַלִּי עַל שְׂמִי וְשׁוּב פֻּעֵם אַחַת
הִלְכְּתִי לְמִדְּנִית קִפְטוּסְקִיא בְּאַתָּה אִשָּׁה לִפְנֵי
שְׂמֹלָה בְּנָה רֵאשׁוֹן וּמַת שְׁנִי וּמַת שְׁלִישִׁי
הִבִּיאֲתוּ לִפְנֵי רֵאשׁוֹן שְׂדֵיחָא רִיזְקָה חֲצַצְתִּי בּו
וְלֹא הָיָה בּוֹ דָּם בְּרִית אִמְרִיתִי לֵה בְּתִי
^{יח}הַמְתִּינִי לוֹ עַד שִׁיפּוֹל בּוֹ דְּמֹו הַמְתִּינִה לוֹ
וּמֹלָה אוֹתוֹ וְחִיָּה וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ נִתָּן הַבְּבַלִּי
עַל שְׂמִי אִמְר רַב כְּתָנָא ^{יט}כְּכַבְרָא כְּשֶׁרָה
^ככְּבִשְׂרָא טַרְפָּה וְסִימְנִי ^{כא}וּבִשְׂר בְּשֶׁדָה טַרְפָּה
אִמְר רַב סַמּוּא בְּרִיה דְּרַבָּא ^{כב}הָא רִיאַה דְּדִמְיָא
כְּכֻזְתָּא וּכְמִזְרִיקָא וּכְגֹן בִּיעֻתָּא טַרְפָּה אֵלָא
רִיזְקָה דְּכְשֶׁרָה הִיכִי דִּמְיָא ^{כג}כְּכַרְתִּי אִמְר

וְכַדְמַרְפֶּסֶת: בְּיִשְׁתָּא. שְׂקֵשָׁה מְשֻׁנָּה
 נְמִי בְּגִישָׁתָה: דְּנִיפִיָּא. נִעֲשֵׂת¹¹ לְנִמָּה
 וְהִיכָא דְלֵא מִחֻמְכָּא בְּחִימָךְ¹² גְּמֹר
 הִפְרֵשׁ יִכְרֵז בִּשְׂרָה דְלֵא שִׁיעָא מִי
 אִוְשְׁתָּא הֵיא: בְּחִוּלָא¹³ צָנַע כְּחֹל
 שְׁהוּל כְּמִרְאָה לְחִוּרָא¹⁴ לֵי יִרְקוּ אֵל
 שְׁחֹר: בְּדִוּוּתָא. קֹרֵט דְּיו יֵשֶׁה וְהוּא
 שְׁחֹר: דְּרַבִּי הֵינָא. לַעֲנֹךְ דֵּס נְדָה:
 אִיָּא שְׂקָרָה. לֵאלֶמָּה לְקֻמְתָּ הוּא וְסוּפו
 לִירְקָב וְלִינְקָב: יְרוּקָה. כְּמִין עֲשִׂים
 כְּדִלְקִימָן: אֲדוּמָה. שְׁקִיטְרִדִּיָּא:
 בְּשָׂרָה. דְּהִלְרָא בְּרִיל מְדַרְבֵּי תַנּוּ:
 הַפְתִּינִי¹⁵. דְּלֵאן לֶךְ דְּבֵר הַעֲמֹד
 צָפִי פִיקוּת נֶפֶשׁ חוץ מִעֲשִׂינָה כּוֹכְמִס
 וְגִילִי עֲרִיט וְסָפִיט דְּמִס¹⁶: שִׁבְעִיָּה
 בּו דְּמו. שִׁיחָא דְמו נִבְלַע צִבְשֹׁר
 שְׁהִי דְמו הוּא לֵךְ עוֹר לִבְשֹׁר הַפֵּס
 כְּמִי שְׁאֵין לֵי דֵס וְהֵס הוּא הֵוֹס
 וּמִתּוֹךְ שְׁאֵין צִ חִיט הוּא מִת צִבְכָּה
 קֵלָה: כְּבִבְדָא בְּשָׂרָה. רִיחָה שְׁמִרְאָה
 שְׁלֵה דְוִמָּה לִכְבֵּד כְּשָׂרָה: בְּבִישְׂרָא
 שְׂרָפָה. וְהִי קִיס לְהוּ דְּבִחֵי הוּא
 לְקוּמָא וְצִחֵי לֵא הוּא לְקוּמָא:
 בְּבִישְׂתָא. יִירְקָה וְלֵא כְּעֲשִׂים אֲלֵא
 כְּמִרְאָה כְּשׁוּמָא הוּמְלוֹן¹⁷ אִו כְּמִרְאָה
 מוּרִיקָא כְּכּוֹס אִו כְּמִרְאָה צִיָּה וְכֵל
 אֲלֵא מִין יִירְקָה הֵן אֲלֵא שׁוּה מְשֻׁנָּה מִזָּה
 וְכֵל מִרְאָה קְרוּי¹⁸: קְרָא יִירְקָה: אֲשׁוּם
 בְּרִיָּה. דּוּכְמָא לְמַטְמַטס וְלֵא עֵיל
 זִקָא צִנְוִיָּה: בְּזוּגָא. קְוִיטְרִדִּיָּא:
 מְצִיחִים צִיָּה. עַל אִתּוּ אֲטוּס לֵאחֵר
 שְׁקִרְעָה: אִי מְבִצְצָא. לְדִיִּר רִיקָא
 כְּשָׂרָה דְּהֵא עֵיל בִּיה זִקָא: וְאִי¹⁹.
 לְקוּמָא הוּא וְטִרְפָּה: אִינוּ קְרוּם.
 שְׁסוּפֵי לִיסְמֵר וְכֵל יִירְקָה דְּרִיחָה הִרְסֵה

דומה לים וים דומה לרקיע ומתוך
 כך חומר ר"ח דהא דפסלין צפרק
 לולב הגזול (סוטה דף נ"ז) אחריו
 הידוק כדעתן דוקא בצנע אידי"ש
 ויחזיקו ויבא דמרת זה אינו להחזיק

בינו גרשום

ויזקה כשרה מזרמי נתן פירש
 בקונטרס יזקה כעשים אלה
 כדבריו לא דוקא וכן נראה דלא אחי
 למעוטי אלא דמייא דכסותא ומוריקא
 שיעתא דכל מיני קרוי ייזוקא אורי
 דלאורי מבוסת נעוסי (פ"א)
 ודקק ככך טווס ואיכא למ"ד כשעיה
 ואמרין פסק ד' גרים (דף נב)
 ייקא את חניכי שוריקין (פנצניס)
 שניות ומרגליות שלא יתנו עיניהם
 ממנון ויתעסקו בחלל פשות ולא
 חלבים טווס ומרגליות:

אבר נקב שיש בו חסרון אפי"ו
רבי שמעון מודה. ויש ^{לפי}
שני לאסור כשנראים הריאה חסרה
קמט ^{לפי} קמט נפקא והסורן על הריאה
אפי"ו עולה גמיה והסור והבשר קיים
האפי"ו חסר ריב"ל נטעוה הוא פסם
דא"כ הוא ליה לשני"י הכא הכי
וכדברי הכל ולא הוא ליה לאוקמה
כר"ש אלא ודאי כיון דעולה גמיה
בשרה וכן פסק רציו קולומיס אוקן:
גלוסות

מבפנים שמיה חסרון לא לעולם מבחוץ ודקא
אמרת חיינו ניקבה לא צריכא (6) לרבי
שמועון דאמר עד שתנקב לבית הסמפונות
ה"מ נקב דלית ביה חסרון אבל נקב דאית
ביה חסרון אפילו רבי שמועון מודה רבי חנניה^א
חלש על לגביה רבי נתן וכל גדולי הדור אייתו
קמיה ריאה שגשפכה כקיתון ואכשרה^ב אמר
רבא (7) והוא דקימי סמפונות אמר ליה רב
אחא בריה דרבא לרב אשי מנא ידעינן אמר
ליה מיתרינן צעא דקוניא דשכינא דה בגייה
ה ואי לא כשרה אמר רב נחמן ריאה שגימוקה

דקניא. קערה של חרס המחושה
נאצר שקרין פלומיא"ה גלעז'
דשימא הא ונראה יפה: וישבין
לך בעוה. קורעים הקרוס והכל
נשפך: שרייך חיוור. טקס' גלעז':
נרפה. דא ודאי נראה שמיח
הסמפוטס הא: ציבורה. מתורקה
מאלה מקנתה¹⁴ ואיה נשפכה
כקיון קץ נאקתה לא שאר
כלס: אפילו מוזקה רביעה. חלל
חסרון המחזיק¹⁵ רביעה הלוג:
שלפוטית

וּקְרוֹם שְׁלֵחַ קִיִּים כְּשֶׁרָה תֵּנִיָּא :

במי הכי "ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים" אפי

לו מחזקת רביעית כשרה נימלה
נילפוחים

ואם לאו טרפה
שולט בו הרוח: אי נימא (ג) אידי ואידי מבחין. כלומר ניקבה מבחין ו'
כלומר אידי ואידי מבחין ואי פרטת היינו ניקבה לא צריכא לרי' שמעון בן'
רבכא אבר כלומר שיהא שוליו שוה דלא יהא בו קרטומי אבל יהא שוה
אי אית ביה שויריקי תוורי ודאי מן הסממנות הוא וטרפה: אע"פ ש'
חשש שלטת על רבינו גרשום (ה) נראה דל"ל שמוסר נמא

יְהוָה דִּהֲיָן (מהרש"ל) כ' אלפניו שו
דִּה הִיוּקן בְּתוֹרָה מוֹרִישֵׁת שׁוֹב
וְכֹל וְזֵלִי פְּתִיחַ מוֹרִיקוֹת וְהָד
בְּאֵינִים פִּירֵשׁ תָּנָן לָהֶם וְחֵד
נִשְׁשׁוֹת הָיָא דָּאֵר אִסָּר כִּסְפִי
וּמְגִלְתֵּי שִׁמְיָה (לש"י) ש

עם ליטא הכין (גליון). וירק את חנינוי שהורקן (על)
רום כמו שמפרש בבראשית ובה שאמר מי
אמר שהורקים בזהב וקאמר בבראשית רבה
אבנים טובות ומרגליות שלא יתנו עיניהם
יונה נחפז בחפז אבותיה בירקק חרוץ
(לז): (כז) כשיש (לז): (כז) כשיש ולגא השמש

(א) סוס: לו: דרס:
 (ב) [נבחר ע"ש חזק]
 דרס: סטיון [ע"ש]
 (ג) ינוט: ער: [נקמ]
 (ד) [נבחר לו]
 (ה) סוס: לו: [נקמ]
 (ו) נכרות: לו:
 (ז) [עין חזק]
 (ח) דרס: ערס:
 (ט) [נבחר ע"ש חזק]
 (י) [עין חזק]
 (יא) [חזק]
 (יב) [חזק]
 (יג) [חזק]
 (יד) [חזק]
 (טו) [חזק]
 (טז) [חזק]
 (יז) [חזק]
 (יח) [חזק]
 (יט) [חזק]
 (כ) [חזק]
 (כא) [חזק]
 (כב) [חזק]
 (כג) [חזק]
 (כד) [חזק]
 (כה) [חזק]
 (כו) [חזק]
 (כז) [חזק]
 (כח) [חזק]
 (כט) [חזק]
 (ל) [חזק]

הגהות חב"ח
(ב) גמ' לא זריכה אלא
לר' שמעון ב"ל וס'
ברש"י:

ליקוטי רש"י
[נרפס בדרך מחד]

הגהות וציורים

א [גירסת חר"י]
והוא"ש אמר רבא
(גלילין): **ב** גיב עמי
כרא"ש ובאי ר' ק' מנה
אינא דאמרי דהר"ר
הביא ד' ועי' ביאור
הדברים בטעם הנכון
חלק יורה דעה סי' א'
במנהג חרב כיון אלו
פי' פ"ה (הנהגות מהר"ר
רנשבורג): **ג** [פסחזכר]
כאופטא פ"ה פסחזכר קל
כרובות אנשים קל
ופסחים. ערוך ערך אפ
ב"ן (גלילין): רש"י אית
מ' ה' יתחזק
אופטא" קשה כעץ

ס] ויתכן להחזיר

[illegible]

כיון דהמלוה לא נתבעלה בשום פעם רק בהיות הבן י"ג שנים
אז אותה המלוה בעלמה הולכת מאב לבן וז"ל ונטן בעזריא
בדעת הר"מ ז"ל :

ומעתה י"ל דזה כוונת הר"מ ז"ל כאן במה שר' דמייבין
כרת על מלוה זו דהכוונה כנ"ל דבא להורות לנו
דמלוה אחת הוא אלא כ"ז שלא הגדיל הבן אינו מחייב כרת
והבין היטב בזה ובאמת עיקר שיטה זו דמלוה מילה שעל האב
היא ג"כ בשביל הקטן והיא מלווהו שעל הקטן לא מדה היא
לן ובתנאי' כחבתי להוכיח שכן דעת רש"י ז"ל ועפ"י שלשה פדים
יקום דבר שזה דעתו ז"ל וזה יאל ראשונה ממ"ש בחולין (דף
מ"ז ע"ב) ד"ה הממיתו לו ש"כ בזה"ל שאין לך דבר שעומד בפני
פק"נ חוץ מעשרים ובע"ז עכ"ל ותמ"י מאור דת"ל כיון
דהמלוה על האב או על הבן והסכנה על הולד וא"כ שייך
לומר דבשביל מלוה שלו יסכן הולד וא"כ אפי' אי"כ דכלל מלוה
הד"ן דיהרג ואל יעבור מ"מ ז"ד במי שהמלוה עליו אבל לסכן
מבדיו בשביל מלוה בודאי אסור :

ובאמת ראיתי בפרשת דרכים דרך האחרים שתמהו כן על
הרב מורח"י ז"ל בנ"ט דענש משה רע"ה משום
שאמר אמואל ואלא סכנה היא לולד ותמה הרא"מ ז"ל הא כתיב
ומי בזה ומי דזה רק לישראל אבל לב"י לא ולכן בב"י מחייב
לסכן עצמו במקום מלוה ותמה הפר"ד הג"ל דא"כ אפשר לסכן
הולד משום מלוה האב. והג"ר רח"ה שכן מובאר ברש"י ז"ל
דברים האלו לכן נראה דרש"י ז"ל ס"ל דאין זה מלוה רק
מלוה הולד דבזה שאל את הולד מקיים הולד מלוה מילה
ולכן אי הוי בכל המלוה הד"ן דיהרג ואל יעבור ה"ה דה"י
נריך לסכן את הולד כדי לקיים מלוה מילה וזה רא"י בדורה.
וב"י עוד מור"ר רש"י ז"ל (דף פ"ח ע"ב) בזה"ל אין בכל
המלוה ש"כ בזה"ל אלא במקום דהא מחייבת בעונשין ובלאו
וקטן יסנו במילה עכ"ל מובאר מור"ר דקטן גופו יסנו במלוה
מילה דא"כ דרך האב והב"ד מקיימו המלוה ועליהם הוטל אי"כ
קטן גם במלוה מילה אינו וא"כ לנשים בעולות א"ז דמאמרן.
וב"י מובאר מור"ר רש"י פסחים (דף ל"ב ע"א) בזה"ל דרך חלירות
ש"כ בזה"ל ול"ל משום כרת דערל וזכר אשר לא ימול וגו' דמילה
דח"י שבת בזמנה וקטן לאו בר כרת הוא עכ"ל ולכא"י יפלא
אמאי לא פ"י רש"י ז"ל דהאב אינו נענש כרת על מילה ב"י
ואמאי נקט רש"י הקטן הרי הקטן אינו מחייב כלל א"ז דבוצר רש"י
ז"ל דקטן מחייב הוא במלוה מילה וזה הוא החיוב שעל האב
ועל הב"ד לכן כ"י רש"י דהקטן אינו חייב כרת. ולרא"י זו הערתי
אחי היקר כמ' שמה בונם שמי' :

עוד שם בר"מ ז"ל ואין האשה מלוה למול את בנה כמו
שהאב מלוה בזה עכ"ל. העירתי בני היקר האב"ד החורף
מור"ה א"עזר יהודא ז"ל שמויתר הלשון ש"כ כמו שהאב
מלוה בזה נראה דדוקא מחייב דאב נתמעטה אבל החיוב
ש"ס על כל ישראל למול את הערלים בחיוב זה גם האם נכללת
ואין בזה נפ"מ בין אנשים לנשים ורא"י לזה ברי"ף ז"ל בקידושין
במלוה הבן שעל האב דשני מלשון הגמ' דבגמ' נזכר תוקדם
חיובא דאב ואח"כ חיוב הב"ד ואח"כ הדרש דאיתו ולא אותה
למעט אשה אחת ברי"ף ז"ל מיד אחר חיוב האב הביא הדרש
דאיתו ולא אותה ואח"כ כ"י חיוב ב"ד והוא פלא למה משנה
מסוגיות הגמ' א"ז דבא להורות בזה דאיתו ולא אותה אינו
ממעט נשים אלא מחייבא דאב אבל מחייבא דב"ד י"ס גם על
הנשים וכן דעת המקשה בזה והאריך לפלפל ואכ"מ. רק גוף
הערה מור"ר הרי"ף ז"ל רשמתי בזה כי הוא הערה נכונה לעג"ד ודו"ק :

מצוה ר"ה הוא שציונו דין עבד כנעני והוא שנתעבד
בו לעולם ואין לו חירות אלא בשן ועין עכ"ל.
הלשון ואין לו חירות ז"ע דנראה מלשון דאיתו משחרר בלתי
זה ובאמת אינו כן דאם האדון משחררו פשיטא דהוא משחרר
אלא שעובר בעשה וז"פ ועיין במגילת אסתר ש"כ בשם הרמב"ן
ז"ל שהוא מוי להדיינין לשחרר אותו והוא ז"ל דהא אותו וכ'
דאיתו מוי לבעלים ממס' ולעג"ד חל"י בפלוגתא דתנאי' אם לר"ך

דקודם י"ח אין בידו לכוף את רבו אבל עבדא דאחי הוי כיון
דלאחר י"ח יהי' מוכרח לשחררו וזה רא"י נכונה :

אמנם י"ס לעי"ן בזה מור"ר הר"מ ז"ל בפי' המשניות רפ"ח
דפסחים שס"ל דלמ"ד יאכל משל עצמו ולמשה אחרונה
דכופין את רבו וכו' לא יאכל לא מש"ר ולא משל עצמו וכ' בטעם
הדבר כיון דלמשה אחרונה לא ינזח עבד ח"ע וחב"ה בשום
פנים ולפי"ך לא יאכל ממנו בשום פנים עד שיעשה ב"ח וא"כ
דחיוב הכפי' מבין י"ח ואילך אכתי איכא נפ"מ בעבד מ"ג ועד
י"ח אף למשה אחרונה ועיין בב"מ בפ"ב מה' ק"פ ה"ג ש"כ
בשם רבינו אברהם ז"ל דלכן חז"ל לא עשו תקנה בח"ע וחב"ה
שזה י"ס סיבה שימחר האדון לשחררו וכן לכאורה כיון דאיכא
תקנה בזה למה נבטלה כדי שישתחרר אותו רבו קודם חיובא
דפ"ר ולמה לא י"ס אלא עד י"ח שנה א"ז דבוצר הר"מ ז"ל
דגם משום פ"ר נריך לכפותו מ"ג ואילך ואולי י"ל כיון דעכ"פ
מ"ח ואילך כופין את רבו בשביל ציטל פ"ר לכ"ע א"כ לפי
האמת שוב ל"ס ב"י כלל הפשה דלעולם בזה מעבדו כיון דאיתו
שלו אלא לזמן וא"כ בזמן דאיכא פסח כופין מ"ג ואילך בשביל
שיקיים העבד מלוה פסח כהלכתה ובתנאי' כחבתי לתקן דהר"מ
ז"ל הג"ל ואכ"מ :

הבלל שדבר זה ז"ע לעג"ד. והנה עתה בפרקי הד' בא לר"י
ס' נחמד בשם אמת ליעקב מאת רב גדול ומר"ף
מוצקא ז"ל אשר נשלח לי למנה ע"י בן המחבר ומלאמי בו
במלוה זו שג"כ העיר בפסק זה וגם בדבריו לעיל אות ב' א"ך
לא ראה ד' הפוסקים המדברים בזה וכן בענין זה כ' להוכיח
מור"ר הר"מ ז"ל הג"ל היפוך מ"ש אני בזה ולעג"ד נראה יותר
כמ"ס' ובכלל מלאמי בו הרבה הערות נכונות בענין המלוה ועל
הטוב יזכר שמו א"י"ה במקומו הראוי לזה ודו"ק :

מצוה רט"ו היא שציונו למול את הבן וכו' וכ' בפרשה
שהוא בפרט מי שמבטל מלוה זו עכ"ל אינו מובן
דפשיטת הלשון נראה דקאי על האב המבטל מלוה זו ומילת ב"י
מייב כרת וזה לא משמע מעולם ומיוב כרת הוא על מילת
עצמו ולא על מילת ב"י וזה לא נזכר עוד כלל בר"מ ז"ל ודו"ק
אחמס לאחר העיון נלעג"ד שדבר גדול דיבר רבינו ז"ל בזה ונקיים
לת' דעת רבינו ז"ל בפי' המשניות שבת ריש פ' ר"א דמילה ש"כ
דחיוב מילה שעל האב והב"ד בילד קטן אינו אלא כ"ז שהוא
קטן אבל כשיגדל יפסק חיובו מכל אדם ואינו חייב אלא הוא
בלבדו ויקשה עליו כמו שהקשה בעל מנ"ח דא"כ הדר"ל קושיות
הפוס' דלמ"ל קרא דאיתו ולא אותה למעט אשה ממילת בנה ת"ל
דה"ל מ"ע שה"ג דאיתו מתחיל אלא מיום ה' וא"ל כמו שמי'
דמיום ה' והלאה אין לה הפסק הא כשנעשה בן י"ג נפסק
המלוה מעל האב ושוב י"ס לו הפסק והמנ"ח כ' באמת להכריח
דמלוה שעל האב אין לו הפסק אבל לא ראה ד' הר"מ ז"ל
ש"כ להיפוך :

לכן נלעג"ד בדעת הר"מ ז"ל דבוצר דמלוה מילה חלוק מכל
המלוות שקטן אינו מלוה בזה אחמס במלוה מילה הוטל המלוה
והחיוב על הקטן מיד כשהי' בן ח' ימים א"ך מפני שהוא אינו בן
דעת ועוד שא"י למול בעצמו לכן הטילה התוה"ק החיוב על האב
ועל הב"ד למולו דהיינו מח' ימים והלאה ועי"ז מקיים הקטן
בעצמו מלוה מילה שהיא מלווה משענה דרמי' החיוב על האב
ועל הב"ד למולו דהיינו מח' ימים והלאה :

ועפ"י נכון היטב דכשיגדל נפסק החיוב מהאב והב"ד כיון
דכ"ז בזה חייבים למולו היא בשביל שהבן יקיים מלוה
מילה א"כ זה רק כ"ז כשאין הוא בעצמו יכול לעשותה אבל
משענה שהוא בעצמו נעשה בר חיובא למול את עצמו נפסק
החיוב מעל האב והב"ד וכיון שכן מלוה מילה שעל האב ועל
הב"ד ומלוה מילה שעל הבן מלוה אחת היא ומעשה א"ס קושיית
המנ"ח דפ"ר תי' הפוס' כיון דמיום ח' והלאה אין להמלוה
הפסק לא הוי בכלל מ"ע שה"ג ונהי' דנפסק החיוב מעל האב
בהיות הבן בן י"ג היינו משום דאז הולכת המלוה מהאב להבן
אבל אין המלוה נפסקת ולא חל"י בזמן כלל ול"י מ"ע שה"ג

שהתורה חייבתו לעשות מלות בנז, א"כ אחי מברך שהחיינו. והנראה למרן ובהקדמ מתימין דבכורות (מ"ט) מה הכן לאחר ל' אפי' שלא נתן יתן, ובמקום כחוס שם אחר פדיו' דלאחר מיתת סבן מי מברך שהחיינו דבמקום לערף הוא, יע"ש. משמע מדבריהם דאי לאו טעמא דבמקום לערף הי' פשיטא להו דלרין ברכת שהחיינו, וזה קשה לכאורה.

דהנה יש לחקור בביאור מתימין דחייב האב לפדות בנו אחר מיתת הכן במת לאחר ל', האם נאמר שחלה עליו מלות פדיון אפי' לאחר מיתת הכן כיון שהי' לו בן שלשים, או לא, אלא דנימא דמכיון שמת מעשה לא חלה עליו חיוב מלות עשה דפדיו' אלא שנשאר עליו חוב המלוה שנתחייב ביום שלשים ונשתעבדו נכסיו, ונמלא שאין עליו חיוב מלות אחר מיתת הכן אלא שיפדור פריעת החוב שנתחייב מקודם. ויש נפ"מ אם הי' האב חיט שפוי ביום ל' ונשתקח לאחר מיתת הכן, דאם נאמר דאזיל חיוב המלוה ואין עליו חיוב כיון דמת לאחר ל' א"כ כיון דלא הי' בן חיובא ביום ל' לא יתחייב עשה כשנתפקח, אבל אם נאמר דגם עשה אף לאחר מיתת הכן יש ג"כ גוף המלוה דפדיו', ודאי דיתחייב אח"כ כשיתפקח, וליכא למימר דיהי' פטור מדין דיחוי משום דהנבדל הי' דחוי ביום החיוב ונאמר כיון דנדהס ידחה, זה אינו, דנראה דלא שייך האב כיון דחוי אלל מלות, משום דדין דיחוי ל"ש אלא כנון בכסוי הדס דעיקר החיוב ע"י השחיטה כדכתיב ושפך וכסה, וע"כ מכיון דנדהס מפיקר החיוב אידחי, אבל כאן הא אינן בא על חילתו שנעשה בר שלשים, אלא דהחיוב הוא על שיש לו בן שלשים א"כ לא שייך דיחוי דהא כל רגע ורגע גורם החיוב.

ועוד אמרתי נפ"מ בין אם נאמר דהמלוה חלה כל רגע אף לאחר מיתת, או דנאמר דליכא עשה חיוב מלוה, אלא מה שנשתעבד מכבר חלה דין פדיו' גם עתה, לענין אם קנה נכסים אחר מיתת הכן ומכרן, אם המה משועבדים לפרוע חיוב פדיון הכן שמת, או דנאמר דהוי דאיקני ולא משתעבד. דהנה בכל דין פדה"ב כחבו הכוסים במס' ג"מ (מ"ט: ד"ה וידיו', למד תירוצא דלא הוי דאיקני, וז"ל אפי' דלא כתב דאיקני כל שפחא ושפחא רכיב עלי' חיוב פדיון וכיון דחשבינן ל' כמלוה בשטר הוי כאילו נכתב לאחר שקנה הקרקעות עכ"ל, וא"כ במת לאחר ל', אם נאמר דמה דמחויב לעשות פדיו' אחר מיתת הכן לאחר ל' הוא משום שנשתעבד ביום ל', א"כ הא ליכא עשיית שטר מחדש לאחר ל' והווי רק דאיקני, אבל אם נאמר דכל שפחא ושפחא רכיב עלי' מלות פדיו' א"כ הא גמי הוי כנעשה שטר מחדש.

והנה שם (ברך נ"א:) פריך מנה"מ דחייב לפדותו אחר מיתת הכן, ואיתא שם דר"ל יליף ערך ערך מערכין ור' יונתן יליף אחר קרא חפדה ולא יראו פני ריקס מה להלן יורשים חייבין אף כאן יורשין חייבין, ופרש"י מה שולח ראי' יורשין חייבין דעולת חובה היא כ"כ כי מת לאחר ל' נחתיב האב בפדיונו, וגבי עולת חובה סנן האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשין עולתה אף כאן יורשין חייבים לאחר מיתת האב והבן דהוי מחויבים ומחו, הרי מבואר להדיא בגמ' דלפנין חיוב פדיו' לאחר מיתת הכן מדין חיוב יורשין, ומבואר דלאחר מיתת הכן ליכא שום חיוב מלוה אלא שנשתעבדו נכסיו ביום שלשים. ועיין בבכורות (י"ב:) בש"מ ד"ס ר"א אומר חייב וכו'.

ולפ"ז תמוה לי. דמאי מספקא להו להכוס' אם מברך שהחיינו לאחר מיתת משום דהוי במקום לערף, הא בלאו האי עממא אינו מברך שהחיינו בפדיונו דהא כיון

לה דין סוסא אלא מעשה וגוזה הוא שמפסידתה וע"כ שייך שם שפיר דלענין כחובה מהימן שזינחה ואף שאינו נאמן לענין איסורא.

(ב) והנה לפי ההנחה שאמרנו בפז"ש מובנים דברי הגמ' שהקשו והא שמומי משמתינן ל' דהא ודאי טעמיה השבט לי שאין עבדי אמה הביאור הוא שחובע ממנו דין קנין איסור דעבד ופי"ז הוא דיש לו בו גם דין ממון, דתביעת ממון לחוד לא מהני הא שאל תהי' תביעתו על מעשה קנין ממון בלא קנין איסור א"כ ליכא שום תביעה עליו דהקדש חמץ ושחרור מפזיעין מידי שיעבוד ולא מינו עבד שמשחרר וחוזר ומשתעבד ובע"כ דחובע ממנו איסור דעבד דהיינו איסור בבת חורין והיתר בשפחה, ותביעה כזו לא שייך בה דין שבוטל גלגול דהא לרין עדים ע"ז, וע"ז פריך ההוא שמומי משמתינן ל' ופי"כ ליכא דין טענת ממון כלל דיהי' ע"ז גלגול שבוטל.

והנה כשהלשתי זה לפני מו"ר קדוש ישראל זי"ע, א"ה בתחילת דברי אחר דהביאור הוא, דכללל הוא דליכא שבוטל גבי כפירת ממון אלא היכא דע"י הודאתו יתחייב, אבל אם לא יתחייב ע"פ הודאתו ממון, א"כ למה ישבע כמו שכתבו הכוסים בב"ק (דף מ"א) ד"ה מודה, וכן ברך מ"ו שם לענין קנס, ופי"כ פריך האב דכיון דלא יאומן אפי' ע"פ הודאתו דעבד כדבר שבערוה הוא שאינו מהימן לחוב לאחרים וע"כ ליכא שבוטל. וכשנימתי דברי לפניו אחר שהמה חדא עם דבריו הק'.

סימן יח.

בענין פדיון הבן.

(א) בסוף פסחים, ר' שמלאי איקלע לפדיון הבן בעו מיני'. פשיטא על פדיון הבן אבי סבן מברך, שהחיינו מי מברך, אבי הבן מברך דקעביד מלוה, או דילמא כהן מברך דמטי הנאה לידו', ומסיק דאבי הבן מברך שמים.

ונשאל הריב"ש בשפוטותיו סימן קל"א להקשות מהכא על דברי הרמב"ם, דהרמב"ם כלל בהל' ברכות פ"א הל' י"א, כל העושה מלוה וכו' אם עשה לעצמו מברך לעשות, עשה לאחרים מברך על העשיי'. ולהכי פסק שם בהל' י"ב דהמל' את בנו מברך לחול את הבן, א"כ מ"ס פסק בפודה את בנו דמברך על פדיון הבן, ומ"ס פודה את בנו ממל' את בנו. והשיב הריב"ש דשאי מילת הבן מפרה"ב, דמילת הבן הוא מלוה דנפשי' משא"כ פדה"ב דעיקר מלוה פדיון הוא מלוה בנו והתורה חייבתו לאב לעשות חובה בנו, והביא ראי' מהא דקידושין (כ"ט) הוא לפדות וכו' לפדות מלוה דגופי' עדיף, משמע דפדיון בנו לאו מלוה דגופי' היא, אלא חובה בנו היא. ועוד הביא ראי' מהא דלכשיגדיל הבן אינו חייב האב לפדותו ומחויב לפדות את עצמו, ולרין להבין דהא במילת ודאי הוא חובה אב ואפי' ג"כ דרין כן דמשהגדיל הבן אינו חייב האב לחולו.

והגאון ר' אליעזר יצחק ז"ל בס' חוט המשולש הק', דהנה כי היכי דכלל הרמב"ם לענין הברכה שמחלק בין עושה לעצמו לעושה לאחרים ה"כ כלל הרמב"ם בפ"א הל' י' לענין ברכת שהחיינו שהעושה לעצמו מברך שהחיינו והעושה לאחרים אינו מברך שהחיינו. א"כ הא דקיי"ל גבי פרה"ב דמברך על פדיון הבן ומברך שהחיינו קשה ממה נפשך, דאי קחשיב מלוה שדה"ב מלוה דגופי' א"כ הו"ל לברך לפדות, ואי נימא דברכי הריב"ש דפדיון הבן אינו מלוה דגופי' אלא

בההיא דיתרו י"ל דהיה משום חילול ה', וא"כ מיושבת היטב דעת התוס' מהשגת הריב"ש.

ובפנים יפות [לבעל ההפלאה] כתב ליישב, דכל מה דלדבר מצוה שרי להתיר שלא בפניו, הוא רק בישראל, משום דבודאי נחא ליה שיבטל הנדר כדי שתתקיים המצוה, וכדברי הר"מ בפ"ב גירושין ה"כ דגט מעושה בישראל כשר משום דמסתמא נחא ליה, אך גבי יתרו אין לומר כן, כמבואר בסנהדרין צד. דכששמע יתרו מעשה קריעת ים סוף נעשה בשרו חידודין חידודין, ולכן גבי

יתרו ליכא למימר דמסתמא נחא ליה בכך.
אכן דבריו צ"ע, דהלא מקור דברי התוס' דבמקום מצוה מתירין אף שלא בפניו, נלמד ממה שצדקיהו התיר שבועתו שנשבע לנבוכדנצר שלא יגלה שראהו אוכל ארנבת חיה, לפי שמקום מצוה היה, וכמו שביאר הר"נ, וא"כ ע"כ דמה דשרי במקום מצוה אינו משום דודאי נחא ליה, דהלא ודאי דנבוכדנצר לא נחא ליה שצדקיהו יתיר נדרו ואף במקום מצוה, והרי גם כעס עליהם שהתירו נדרו, באופן דכל דברי הפנים יפות צ"ע.

היאך נתאחר משה למול בנו אחר דבב"נ אין דין וחי בהם

ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבֹקֶשׁ הַבּוֹיֹתוֹ. [פ"ד פכ"ד]

תניא בנדרים לא: אמר רבי ח'ו שמשה לא נתרשל מן המילה, אלא כך אמר אמול ואצא סכנה הוא לתינוק, ולכן המתין למול את בנו יעו"ש, ותמה הרא"ם למה מן הדין לא נתחייב למול את בנו אף במקום סכנה, דהלא כל מה שהמצוות נידחין במקום פיקו"נ, הוא מדכתיב וחי בהם ולא שימות בהם, אשר כ"ז הוא רק אחר שניתנה תורה ונתחדשה הלכה דוחי בהם, אך לפני מתן תורה מחויב למסור נפשו על קיום כל המצוות.

וכתבו המהרש"א שם ובפרשת דרכים דרוש ב' בישוב קושייתו, דהנה כתבו בתוס' סנהדרין עד: [ד"ה ב"נ] דסברא היא דאף ב"נ אין צריך למסור נפשו כדי לקיים מצוותיו, ואף דלית ליה וחי בהם, ומה דבישראל צריך קרא דוחי בהם, הוא משום דהוה ס"ד דצריך למסור נפשו על כל המצוות מדין קידוש ה', ולזה איצטריך וחי בהם ללמדנו דכל המצוות אינן עומדות במקום פיקו"נ, אך בב"נ סברא היא שאין צריך למסור נפשו.

ובפרשת דרכים הוסיף לתמוה על הרא"ם מסוגיא ערוכה בסנהדרין דשו"ט האם

ב"נ מצווה על קידוש ה' למסור נפשו על מצוותיו, ולא איפשטא, אכן בר"מ פ"י מלכים ה"ב כתב ב"נ שאנסו אנס לעבור על אחת ממצוותיו מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבור ע"ז עובר, לפי שאינן מצווים על קדוש השם, וכתב הכס"מ שהר"מ גרס כן בש"ס דמסיק דאין ב"נ מצווה על קידוש ה', הרי להדיא שאין ב"נ צריך למסור נפשו על מצוותיו.

אכן נראה בזה בביאור שיטת הרא"ם, דהנה חולה ישראל שיש בו סכנה מותר להתרפאות באיסורי תורה, [כדיליף ביומא פה: מדכתיב וחי בהם], ונחלקו רבוותא אם כמו"כ מותר לב"נ להתרפאות באיסורי תורה, דדעת הפרשת דרכים שם דמותר, אכן הגרע"א ביו"ד סי' ס"ב בשם הפמ"ג בתבת גומא נסתפק בזה, ובמנח"ח מצוה רצ"ו סק"ד כתב דודאי אסור לו להתרפאות, וכן נקט הגרע"א בשו"ת רע"א מכת"י [מהגר"נ געשטעטנער] ביו"ד סי' נ"א [בנוגע לקושית השאג"א בדברי הר"מ בפ"ט מלכים ה"י שב"נ מוזהר שלא לאכול בשר מן החי, והוכחו דבריו בפרשת וירא (פי"ה פ"ח) יעו"ש], ובאור גדול סי' א' האריך בזה.

ובזכרון שמואל סי' ס"ה כתב בביאור פלוגתתם, דהנה בתוס' בסנהדרין שם וד"ה ב"נ

הגבלה בחובת המצוות, ואך דיסוד הדין הוא בגדר אונס, וא"כ בגוונא דחולה שאינו אנוס יהרג ואל יעבור.

הלל מעתה נשוב למעשה דמשה ואליעזר, דהנה ביטול מצוות מילה משום סכנת התינוק אינו בגדר אונס, שהרי אין כאן אנס האונסו לבל ימול את הבן, ואך שהוא בגדר חולה שיש בו סכנה, וא"כ לדעת המנח"ח והגרע"א דב"נ חולה אסור לו להתרפאות באיסורי תורה, אלא יהרג ולא יעבור, כמו"כ מן הדין שמחויב למול אף במקום שיבוא לידי סכנה, וחזרה קושית הרא"ם למקומה למה משה לא מל את בנו, וצ"ע.

וביותר י"ל דכל מה שב"נ אין צריך למסור נפשו במקום שאונסין אותו, זהו משום דלא חשיב מעשה ידיה, וכ"ז שייך רק במקום שאנו באין לחייב מיתה על מעשיו, בזה שפיר י"ל דכיון שאנסוהו לא חשיב מעשה ידיה, אכן במקום שהמיתה באה לו על ביטול מצוה, בזה אין שייך לומר דהו"ל כאילו לא עשה מעשה זה, [וכדבר זה ממש כתב בעל הנתיח"מ במקור חיים סי' ת"ל דכשאין האיסור בהמעשה, אין בזה פטור מתעסק].

הלל מעתה מבוארת שיטת הרא"ם [שהקשה היאך היה משה יכול להמתין שלא למול את אליעזר משום חשש סכנה], דכל מה שב"נ אין צריך למסור נפשו על המצוות הוא רק במקום שאונסין אותו לעבור, וכמש"נ דאית ליה טענת אונס, וגם לא חשיב מעשה ידיה כלל, אך במקום מצות מילה מן הדין שיקיים המצוה אף במקום סכנה, ודוקא לישראל שרי משום וחי בהם, אך בב"נ דלית ליה וחי בהם לא, וצ"ע.

כתבו דסברא היא שב"נ אי"צ למסור נפשו על קיום מצוותיו, ויש לבאר הדבר בכמה פנים, חדא דהוא מהלכות אונסין, דכל מעשה שעושה עפ"י אנס לא חשיב מעשה ידיה, וכדברי החמדת שלמה סי' ל"ח, ושנית יש לבאר שהוא שיעור בחובת המצוה, דכמו שאי"צ לבזבז חומש נכסיו לקיום מ"ע, כמו"כ בל"ת אי"צ למסור על כך את נפשו.

אשר מעתה כתב הגרש"ד כזאת, דדעת המנח"ח דמאחר שאין לו לב"נ דין וחי בהם ממילא אסור לו להתרפאות באיסורי תורה, שהרי החולה אינו אנוס על הרפואה, ועשית הרפואה אינו בהכרח ואונס אלא ברצון המתרפא, ולזה אסור לב"נ להתרפאות באיסורי תורה, ודוקא ישראל דאית ליה וחי בהם יעבור ואל יהרג, משא"כ בב"נ דאינו פטור אלא משום טענת אונס, א"כ במקום שאין אונס אסור לו לעבור עבירה להציל עצמו.

[ובמו] שהוכיחו האחרונים יסוד זה מדברי הר"מ, שכתב בפ"ה יסוה"ת ה"ד דאם אחד אנס ישראל בג' עבירות יהרג ואל יעבור, ואם עבר פטור, והוא נלמד מדכתיב ולנערה לא תעשה דבר, דכל עבירה שנעשתה באונס אינו נענש עליה, ואילו אם נתרפא באחד מג' עבירות החמורות כתב הר"מ שם ה"ו דיהרג, באופן דמוכרח דכל שהוא מתרפא אינו נחשב כאנוס על הדבר, וכן האריך החמדת שלמה או"ח סי' ל"ח].

אך דעת הפרשת דרכים דיסוד מה שב"נ אי"צ למסור נפשו על כל המצוות, הוא הגבלה בחובת מצוותיו דאין צריך למסור נפשו כדי לקיים מצוותיו, ולכן אף במקום שאין כאן טענת אונס על גוף המעשה מ"מ אין צריך למסור נפשו על קיום המצוות, [ושוב כתב שם די"ל דאף לדעת המנח"ח יסוד הדין הוא משום דהוי

האם מותר לב"נ למול בנו במקום סכנה ובדין וחי בהם בב"נ

המתין משה רבינו מלמול בנו משום חשש סכנה, הלא בב"נ לית ליה וחי בהם], דאף אם ב"נ

ובחת"ם נדרים לא: ובפרשת דרכים דרוש ב' כתבו לישיב קושית הרא"ם [היאך

הובא בראשונים כתובות יט., ועמש"כ בפ' וישב (פ"ח פכ"ה).

אבן הנה ברש"י חולין מז: [ד"ה המתינין כתב דמי שלא נבלע דמו אין מלין אותו לפי שאין מצות מילה עומדת במקום פיקו"נ, וכבר עמד באבנ"ז יו"ד סי' שכ"ג בדברי רש"י למה הוצרך רש"י לדינא דוחי בהם, ולמה לא פרש"י בפשיטות דאינו בדין שירצח את חבריו כדי לקיים מצות מילה, ויעוין בבית יצחק יו"ד ח"א סי' מ"ה סק"ז שחידש שמותר לאב למול בנו אף במקום סכנה, והדברים צ"ע.

ובשם הגר"ח קרייזווירטה זצ"ל אמר לי הר"א הרצנברג, דמבואר בדברי רש"י דלית ליה הך סברת החת"ס [דאינו בדין שהאב יסכן בנו לקיים המצוה], ומעתה העירני דכל זה ניחא רק בישראל דאית ליה וחי בהם, משא"כ בב"נ שאין לו דין וחי בהם מן הדין שימול את בנו אף במקום סכנה, [וכדמשמע בדברי רש"י הנ"ל דכל דליכא וחי בהם חייב למסור נפשו], ומעתה שוב תיקשי קושית הרא"ם למה לא מל משה את אליעזר.

ויעוין בחמדת שלמה סי' ל"ח שדייק לשון הר"מ בפ"י מלכים ה"ב שנכרי שאנסוהו לעבור עבירה ורוצה למסור נפשו רשאי, ואילו בפ"ה יסוה"ת ה"א כתב הר"מ ישראל שאנסוהו לעבור אחד מן המצוות אסור למסור נפשו, וביאר החמד"ש דישראל מחויב לשמור נפשו אחר מאמר הכתוב וחי בהם, אבל נכרי אינו מצווה בוחי בהם, וא"כ אף דכל שהוא אנוס אינו מחויב למסור נפשו, עכ"ז אם רצונו למסור נפשו מותר עכ"ד, [וזהו דלא בדברי הפ"י ב"מ נט. שהקשה על מעשה דתמר היאך לא דרשה וחי בהם, ומבואר דס"ל דבב"נ יש דין וחי בהם, ועמש"כ בפרשת תולדות (פכ"ה פכ"ה)], ומעתה שוב צ"ע למה משה לא מל את בנו, וצ"ע.

צריך למסור נפשו על כל המצוות, בודאי שאין האב יכול לקיים מצוה ידידה ולהכניס את בנו למקום סכנה, ולכן לא מל משה את אליעזר בנו, וכ"כ בחי' הגר"ש היימן נדרים סי' ה' בשם הגאון ר' ברוך בער ליכוביץ וצוק"ל.

וראיה לזה נראה, דהנה במנח"ח מצוה רצ"ו סק"ד כתב דאף למה דמספק"ל בסנהדרין עד: שב"נ אי"צ למסו"נ על קיום המצוות [אלא יעבור ואל יהרג], היינו דוקא כדי להציל את עצמו, אך אסור לב"נ לעבור עבירה כדי להציל את חבריו עכ"ד, ומעתה באמת קשה היאך המתין משה למול בנו משום חשש סכנה, הרי רק כדי להציל עצמו מותר לעבור על איסורי תורה, ומן הדין מחויב משה למול בנו אף במקום סכנה.

אבן לדברי החת"ס הוא מבואר מאד, דהא מיהא ודאי אינו יכול להרוג את זולתו כדי שהוא יקיים את מצוותיו, ואף לשיטת הרא"ם דב"נ אין לו וחי בהם וצריך למסור נפשו על כל המצוות, מ"מ אינו רשאי להרוג את חבריו כדי לקיים את מצוותיו, ומיושב היטב למה משה לא מל את אליעזר בנו, לפי שאינו בדין למול את הבן ולהביאו לידי סכנה כדי שהאב יקיים המצוה, ופשוט.

[ובעי"ז בשאג"א סי' צ"ו וקובץ תשובות חת"ס סי' ז' וחי' הגרש"ש נדרים סי' א' ועונג יו"ט סי' א' בהגה"ה, דעשה דמצה אינו דוחה ל"ת דגזילה, שהרי האיסור הוא מפני זכותו של חבריו, (וזהו דלא כשפ"א סוכה ל.), ובבית יצחק אה"ע סי' נ"ט כתב עפ"ז דעשה אינו דוחה איסורא דמעוברת חבירו, כיון שעיקרו מחמת זכות היתומים כמפורש בירושלמי הובא בתוס' סוטה כו. (ד"ה לא), ויעוין בחלקת יואב או"ח סי' כ"ז דעשה דמצה דוחה איסור גזל נכרי, כיון שעיקר איסורו רק לשמים. וכ"ה בתוס' חיצוניות בשם ר"מ דאיסור גזל עומד בפני פיקוח נפש.

בגדר מצות האב למול בנו א. מצות הבן על האב ב. מצות האב

ואשר נראה בזה, דהנה איתא במדרש שיר השירים [פ"א על הכתוב ישקני פ"ה], משל למלך שהיה לו מרתף של יין בא אחד אורח ראשון מזג לו את הכוס ונתן לו, ובא השני ומזג לו את הכוס ונתן לו, כיון שבא בנו של מלך נתן לו המרתף כולו, כך אדם הראשון נצטווה על שבע מצוות וכו', נח ניתוסף לו אבר מן החי דכתיב אך בשר בנפשו דמו, אברהם נצטווה על המילה, יצחק חנכה לשמונה ימים, יעקב על גיד הנשה וכו' ע"כ, וצ"ע וכי יצחק חניך מצות מילה בשמיני, הלא עיקר מצות מילה בשמיני נאמרה לאברהם למול בניו, ואברהם הוא שחניך את המצוה ביום השמיני בבנו יצחק, וצ"ע.

אשר נראה מוכרח מזה דיסוד מצות מילת הבן אי"ז מצוה אקרקפתא דאב למול בנו, אלא ביסודו הוא חיובא דקטן שחל בו דין מילה והכנסה בברית, ואך לאשר אין הקטן יכול לקיים מצוה זו בעצמו הטילה תורה מצות הבן על האב, ומעתה מבוארים היטב דברי המדרש שיצחק הוא חניך את מצות מילה בשמיני, כי עיקר חובת מילת שמיני חלה ביצחק, ומצוותו הוטלה על אברהם, שו"ר כן באבנ"ז יו"ד סי' של"ט סק"ט.

ונפקותא לדינא, בחקירת המלא הרועים ח"א ערך סומא אות י', לדעת ר"י דס"ל

כב"ק פז. דסומא פטור מכל המצוות, האם האב חייב למול בנו הסומא, דהלא לכשיגדל לא יתחייב הבן במילה, יעוי"ש, והוא תלוי במש"נ, דאם נימא דעיקר המצוה הוא חיובא דקטן, ורק דהתורה הטילה חיובו על האב, יל"ד לפטור את האב מלמול את בנו, דכיון שהבן סומא לא נתחייב במצוה זו, אך אם הוא חיובא דאב חייב למולו.

ובמנחת סולת מצוה ב' בסופו כתב לפשוט ספיקו של המלא הרועים, מהא דיבמות

עא: דשו"ט למצוא האופן דערלות הבן מעכבת בשעת אכילה ולא בשעת עשייה, והרי משכח"ל בסומא שנתפקח בין עשייה לאכילה עכ"ד, ולמש"נ נראה ליישב, דכל ספיקו של המלא הרועים הוא

רק לענין חובת מילה, אך מ"מ מילתו מעכבת אביו מפסח, דעיכוב פסח לא תליא בחיובא דמצות מילת הבן, אלא חיוב מחודש מהלכות הפסח למול זכריו ועבדיו, ואכ"מ.

הלא מעתה מיושבת קושית האבנ"ז על דברי רש"י בחולין מז: [ד"ה המתנין דאין האב מחוייב למול בנו במקום סכנה משום דאין מילה עומדת במקום פיקו"נ, אשר לכאורה צ"ע טובא למה הוצרך רש"י לטעם זה, דהיאך יעלה על הדעת שיהא האב מקיים את מצוותיו עד כדי מסירת נפשו של זולתו, וכמבואר סברא זו בפרשת דרכים דרוש ב' ובחת"ס נדרים לא: ובחידושי ר"ש נדרים שם, והוא הפלא ופלא וצ"ע.

אשר מוכרח בזה כמש"נ כאן דיסוד דין מילה הוא מצוה המוטלת אקרקפתא דבן, לאשר בו חייל תורת המילה, ורק שהתורה הטילה חובת הבן על האב, שהוא ממצוות הבן המוטלות על האב לקיים את מצות הבן, אשר לכן מאחר דבהציווי על הבן עצמו צריך הבן למסור נפשו, ממילא מצוה זו עצמה מוטלת על האב לקיימה, באשר זו היא ממצוות הבן עצמו המוטלות על האב, שו"ר כן בחמדת ישראל קונטרס נר מצוה מ"ע רט"ו.

הלא מעתה מבוארת היטב קושיתו של הרא"ם, דמאחר דעיקר דין מילה היא על הבן, א"כ כל שהבן מחויב במצוותיו אף במסירת נפש, [דהלא לא נאמר וחי בהם אלא לישראל ולא לנכרי], א"כ האב שהוא ממונה על קיום מצוות הבן צריך למולו אף במקום סכנה, ושפיר הקשה הרא"ם למה זה לא מל משה את בנו אף במקום סכנה, ואף שאינו בדין להרוג בנו כדי לקיים מצווה דידה, מ"מ מילה חשיב מצוה דבן, וברור.

הלא מעתה נראה גם בישוב קושית הרא"ם וכתירוצו של הפרשת דרכים דאין ב"נ צריך למסור נפשו על קיום המצוות, אלא שהקשיתי למעלה דכאשר הוא עצמו אינו בחשש סכנה אין